

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kristýna Hornová

Výukové metody v zájmových kroužcích

The teaching methods in hobby groups

Praha 2022

Vedoucí práce: doc. PhDr. Hana Kasíková. CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce doc. PhDr. Haně Kasíkové CSc. za její užitečné rady, ochotu, trpělivost a pohotovou komunikaci. Poděkování patří také všem respondentům, kteří se podíleli na vyplnění dotazníku.

Prohlášení

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Výukové metody v zájmových kroužcích potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 21.7.2022

Jméno a příjmení: Kristýna Hornová

ABSTRAKT

Tématem bakalářské práce jsou výukové metody v zájmových kroužcích. V úvodu teoretické části je práce zaměřena na problematiku volného času, jak by měl být využit volný čas. Dále druhy zájmových kroužků, jaká je nabídka zájmových útvarů pro děti. Další kapitola se zabývá problematikou kroužků a výukové metody, tedy rozdílu mezi výukou a volným časem. Praktická část obsahuje využívané výukové metody v různých kroužcích a situacích.

KLÍČOVÁ SLOVA

Děti, volný čas, mimoškolní aktivity, zájmové kroužky, výukové metody, tradiční a inovativní metody

ABSTRACT

The topic of the bachelor thesis will be the teaching methods in hobby groups. At the beginning of the theoretical part, the work will focus on the issue of leisure time, how leisure time should be used. Furthermore, the types of hobby groups, such as the offer of hobby groups for children. The next chapter addresses the issue of hobby groups and teaching methods, specifically the differences between teaching and leisure time. The practical part contains the teaching methods used in various hobby groups and situations.

KEYWORDS

children, leisure time, extracurricular activities, hobby groups, teaching methods, traditional and innovative methods

Obsah

Úvod	7
1 Pedagogika volného času.....	8
1.1 Volný čas	8
1.2 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání a další subjekty pracující s dětmi a mládeží ve volném čase	9
1.2.1 Střediska volného času	10
1.2.2 Nestátní neziskové organizace (NNO) a živnostenské podnikání k dětem a mládeži 10	
2 Zájmové činnosti	12
2.1 Funkce zájmové činnosti v životě dítěte	12
2.2 Ontogenetický vývoj jedince a jeho zájmů	13
2.2.1 Formy zájmového vzdělávání.....	14
2.2.2 Zájmové útvary	14
2.2.3 Zájmové kroužky	15
3 Odlišnosti pedagogického vlivu ve volném čase od vzdělávacího procesu ve škole..	16
3.1 Zájmové vzdělávání	17
3.2 Pedagogické vedení	20
3.2.1 Specifické požadavky na pedagoga volného času	21
3.2.2 Komunikace při činnostech volného času	23
3.2.3 Obecné zásady pedagogického působení	24
3.2.4 Požadavky na realizaci výchovy.....	25
4 Organizace a struktura výuky ve volném čase	27
4.1 Plánování a působení školského zařízení pro zájmové vzdělávání	30
4.2 Obsah vzdělávání a tvorba programu	30

4.2.1	Cíle pro zájmový útvar	32
4.2.2	Školní vzdělávací program	32
4.2.3	Plánování aktivit a jejich realizace	34
5	Výukové metody využité v rámci mé praxe v zájmových útvarech.....	38
5.1	Konkrétní zájmové kroužky a využití výukové metody v mé praxi	38
5.1.1	Zájmový kroužek v Domě dětí a mládeže	38
5.1.2	Zájmový kroužek ve společnosti Kroužky	41
5.1.3	Zhodnocení využitých metod při mé praxi	43
5.2	Empirické šetření prostřednictvím dotazníku	44
5.2.1	Průběh průzkumu.....	44
5.2.2	Výsledky průzkumu.....	45
5.2.3	Závěr průzkumu.....	51
	Závěr.....	52
	Seznam použitých informačních zdrojů	53
	Přílohy	55

Úvod

Trendem dnešní doby je smysluplné využití volného času. Tento čas se stává součástí systému aktivit, zařízení a rozvoje, kde jsou zakotveny společné tradice a myšlenky historického vývoje země a jejich občanů. Aktivní účast dětí a mládeže v rámci výchovně vzdělávacího procesu pomáhá k utváření důležitých vlastností. Ty jsou významné pro harmonický rozvoj, citové, rozumové a volní stránky osobnosti. Volný čas můžeme smysluplně využít k odpočinku, zábavě, ale i k rozvoji vlastní osobnosti. Uplatňujeme tak touhy a potřeby po dalším vzdělávání. Pokud děti a mládež využijí volný čas jako příležitost k prohloubení svých zájmů a získávání dalších znalostí, mohou jejich zájmy být vhodným základem pro uplatnění v budoucím zaměstnání.

Tím, že využijeme náš zájem k produkci aktivit, posuneme své schopnosti a uspokojíme naše touhy, což doprovází pocity radosti. V zájmové činnosti rozvíjíme poznávací procesy a rozšiřujeme tak své znalosti v daném oboru zájmu. Je zde prostor k určování si svých cílů a překonávání překážek. Vede nás to k samostatnosti a zdravé společenské aktivitě. Jestliže děti povedeme k těmto aktivitám, vytvoří si tak kladný postoj k celé společnosti a tím budou nakloněné k prospěšným aktivitám v oblasti politické, kulturní či hospodářské. Zájmy přispívají k pozitivnímu vztahu celoživotního vzdělávání.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je charakterizovat volný čas, zájmové činnosti a otevřít tak téma problematiky, se kterou se setkáváme v rámci zájmového vzdělávání. Zejména jak kombinovat výuku a specifika volného času. Zaměřuji se na aktivity v zájmových kroužcích a s tím spojené využívané výukové metody společně s jejich funkčností ve volnočasových aktivitách.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou část, kde popisuji funkci volného času, zájmové vzdělávání a specifika práce pedagoga volného času, který stanovuje obsah a tím i upravuje výchovně-vzdělávací činnosti tak, aby aktivity byly pro děti zajímavé, přitažlivé a rozvinul se u účastníků aktivní zájem o předmět.

V praktické části budu pojednávat o sestavení obsahu zájmové činnosti. V rámci mého empirického šetření popisuji aktivity a následné výukové metody, které jsem využila při vedení zájmového kroužku. V druhé části rozebírám výsledky dotazníku, který je cílený na vedoucí zájmových kroužků, které výukové metody využívají, zda lektori vnímají rozpor v problematice výuky a volného času či se setkávají s demotivací žáků v zájmovém vzdělávání.

Teoretická část

1 Pedagogika volného času

V mé bakalářské práci se zaměřuji na výukové metody v zájmových kroužcích, kde rozvoj zájmů řadíme do volného času. Obracím se na pedagogiku volného času jako na aplikovanou pedagogickou disciplínu, která je součástí mimoškolní pedagogiky. Vznik této vědní disciplíny byl na počátku 20. století. Podle nejnovějšího pedagogického slovníku od autorů J. Průcha, E. Walterová a J. Mareš za pomoci výchovných a vzdělávacích prostředků tento vědní obor napomáhá k smysluplnému a autonomnímu využívání volného času jak dětí, tak i dospívajících a dospělých. Hlavní úkol pedagogiky volného času je chápat volný čas jako příležitost k činnosti, která není pro nás povinná, ale je to příležitost k odpočinku, zábavě a rozvoji vlastní osobnosti.

1.1 Volný čas

Volný čas můžeme charakterizovat jako opak nutné práce a povinností. Je to doba, ve které se můžeme plně věnovat tomu, co nás baví. Představuje specifickou oblast lidského života přinášející člověku zvláštní prospěch: radost ze svobody, prostor pro tvořivost, uspokojení, radost, potěšení a štěstí. Poskytuje příležitost pro širokou škálu možností sebevyjádření a činností, které v sobě zahrnují prvky tělesné, duševní, sociální, umělecké i duchovní stránky. Volný čas představuje jeden z nejdůležitějších zdrojů osobnostního, společenského rozvoje a významně přispívá ke kvalitě života.

Pojem volný čas zahrnuje odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělání nebo dobrovolné společensky prospěšné činnosti. Do volného času nepatří učení ve škole nebo doma, sebeobsluha, základní péče o zevnějšek a osobní věci, povinnosti spojené s provozem rodiny (vaření, mytí nádobí, úklid apod.), domácnosti, výchovného zařízení, činnosti zabezpečující biologickou existenci člověka (jídlo, spánek aj.) a další časové ztráty. Někdy si z těchto činností lidé tvoří svého koníčka jako např. ve vztahu

k přípravě jídla. To se ovšem nezahrnuje do zájmové činnosti ve volném čase. (Musil, 2014)

Volný čas může znamenat pro mnohé jedince nejen radosti, ale v mnoha případech i starosti, problémy a rizika. Při nesprávném využívání volného času, tento stav může vést k úrazům, ohrožování sebe i druhého (drogy, alkoholismus apod.), překračování zákona (šikana, krádeže apod.). Nadbytek volného času může být zdrojem vážného (psychického) ohrožení. Někteří jedinci nevědí, co mají s přemírou volného času dělat. Najdeme i studenty, kteří nemají rádi prázdniny, protože si s tak velkou dávkou volného času nevědí rady.

Cílem aktivit volného času je osvojovat si nové znalosti, dovednosti a kompetence prostřednictvím rozvoje individuálního zájmu. Rozvoj zájmového vzdělání vede k využití volného času a tyto vhodné aktivity vedou k prospěchu rozvoje jich samých, jejich sociálního okolí, společnosti a přírody.

Dítě využije volný čas podle toho, jak je ovlivňován při přístupu k aktivitám v rodině, škole, médiích nebo obci. Je tedy zřejmé, že do aktivit volného času pronikají vlivy, důsledky vývoje společnosti a života mladých lidí. Mění se lidská společnost a je možnost reagovat na generační, skupinové a individuální zájmy účastníků. Vede to k rozšíření možností pro uplatnění nových přístupů, netradičních pojetí obsahu i vytváření nových institucí, které reagují na potřeby. (Hofbauer, 2004)

1.2 Školská zařízení pro zájmové vzdělávání a další subjekty pracující s dětmi a mládeží ve volném čase

Ve školském zákoně (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) jsou do školských zařízení pro zájmové vzdělávání (vyhláška č.74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání) zahrnuta střediska volného času (jako jsou domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností), školní družiny, školní kluby. Zařízení pro zájmové vzdělávání jsou součástí vzdělávací soustavy a jsou registrována v rejstříku škol a školských zařízení. Tyto instituce si samy vytvářejí školní vzdělávací program. Další subjekty, které se věnují programu pro zájmové činnosti, jsou např. nestátní neziskové organizace, živnostenské podnikání k dětem a mládeži.

1.2.1 Střediska volného času

Střediska volného času jsou právní subjekty, které mají výchovně vzdělávací a rekreační funkci. Střediska zajišťují trávení volného času a můžeme je dělit na:

- školská zařízení pro zájmové vzdělání
- instituce a sdružení zájmové vzdělávání,
- instituce pro preventivně výchovnou péči, ústavní a ochrannou výchovu a další.

Nejrozšířenější SVC:

- domy dětí a mládeže (zabývají se širokou zájmovou činností),
- stanice zájmových činností (zabývají se pouze jednou zájmovou činností).

1.2.2 Nestátní neziskové organizace (NNO) a živnostenské podnikání k dětem a mládeži

Nestátní neziskové organizace je subjekt pracující s dětmi a mládeží (např. Pionýr, Junák, Duha apod.). Do této kategorie můžeme zařadit i občanská sdružení, která působí při školách. Organizace vytváří žádoucí nabídku pro aktivní využití volného času dětí a mládeže. Také doplňují a obohacují výchovně-vzdělávací činnost škol a školských zařízení.

MŠMT ČR vypisuje dotované programy pro NNO, ve kterých jsou stanovené cíle:

- podpora vytváření nabídky volnočasových aktivit pro organizované i neorganizované děti a mládež,
- podpora mimoškolních zájmových aktivit, dobrovolná práce s dětmi a mládeží,
- rozvoj mobility a mezinárodní spolupráce mládeže,
- zvýšení odbornosti pracovníků NNO

Jako další subjekty, které tvoří program volnočasových aktivit pro děti a mládež, jsou živnosti na komerčním základě. Zaměřují se na získávání dovedností (hudební či výtvarné

kurzy apod.) nebo na sociální služby (např. hlídání dětí s vytvářením zájmových aktivit – malování, zpěv apod.). Volnočasové aktivity a práce s dětmi podle zákona č. 695/2004Sb., o živnostenském podnikání, a podle nařízení vlády č. 469/2000 Sb., stanovují obsahovou náplň živností ve znění nařízení vlády č. 491/2004 Sb., není tedy pro ně vyžadovaná odborná způsobilost. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011)

2 Zájmové činnosti

V zájmové činnosti se zaměřujeme na rozvoj existujících zájmů dětí a inspirujeme se dalšími zájmovými možnostmi. Při činnostech se prolínají různé úrovně zájmů, zařazujeme sem intenzitu, při které pozorujeme hluboké uspokojení zájmu, působení a ovlivnění jedince, zdokonalujeme dovednosti a obohacujeme citový život či jen povrchní. Dále pak zohledňujeme časovou délku, zda jsou zájmy krátkodobé, dočasné, nebo přechodné. Podstatné je hledisko stupně koncentrace, to může být v rámci zájmu jednostranné či mnohostranné. Zda jsou zájmy podle společenské normy a v neposlední řadě existuje dělení podle obsahu zájmu jako např. společenskovední, pracovní-technické, přírodovědně ekologické, esteticko-výchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické. (Hájek, 2007)

2.1 Funkce zájmové činnosti v životě dítěte

Zájmy jsou úzce provázány s celkovým zaměřením osobnosti. Jde o stálou snahu zabývat se předměty nebo činnostmi, které jedince zaujmou jak po stránce citové, tak i poznávací. Zájmy aktivizují k činnosti, která je zaměřena na uspokojení, čímž produkují i pocity radosti. Dále zájmy souvisí s vlohami a schopnostmi jedince.

Zájmová činnost podporuje rozvoj poznávacích procesů. Díky vlastní činnosti obohacují děti své znalosti, rozšiřují si obzor a využívají teoretické poznatky v praxi. Děti si samostatně formulují cíle své snahy, překonávají překážky a hodnotí výsledky vlastní činnosti, což napomáhá k samostatnosti, tvořivosti a zdravé společenské aktivitě. Děti jsou tak nakloněné k politickým, kulturním a hospodářským aktivitám společnosti. Zájmy jedinců přispívají ke kladnému vztahu celoživotního vzdělávání. V dospělosti se jedinci věnují společensky užitečným činnostem. Zájmová činnost plní funkci výchovnou i vzdělávací.

2.2 Ontogenetický vývoj jedince a jeho zájmů

Dítě prochází řadou vývojových období. Jako vedoucí zájmového útvaru bychom měli znát základní znaky jednotlivých období a mohli tak reagovat na vývojové zvláštnosti. Zájem a nadání je ovlivněno prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. Poznatky z vývojové psychologie usnadňují plánování činností pro různé věkové kategorie.

- Předškolní věk

Zájemové činnosti jsou nabízeny už dětem od předškolního věku. Činnosti jsou většinou vedené formou hry, protože se v tomto období rozvíjí sociální citění a mají potřebu být ve skupině s ostatními dětmi. Činnosti by měly být volené k přiměřenému věku a schopnostem dítěte. Chybou se může stát špatně zvolená aktivita, která je nad možnosti dítěte, a poté se dostaví neúspěch, rezignace či zlobení.

- Mladší školní věk

Toto období začíná školní zralostí a je zde přechod ze světa her do práce a povinností. Dále sem řadíme období srovnávání a soutěžení. Děti vyžadují živé hry a jejich střídavá intenzita tělesné energie působí na kolísavost zájmů i organizovaných aktivit. Ve vedených skupinách je potřeba uplatnit a získat pocit úspěchu a sebeuspokojení. Činnost dítěte by měla být oceňována. Dítě v tomto období touží po odměně a tíhne k soutěživosti. Dále se začíná snažit o nezávislost, kdy prosazuje vlastní výběr organizovaných zájmových činností.

- Střední školní věk (2.stupeň ZŠ)

Dítě se v tomto období začíná soustředit na řešení obecných problémů společenského života nebo sociálních vztahů. V kroužcích dominuje zájem o sociální kontakty v kolektivu. Je důležité, aby vedoucí budoval, podporoval a modeloval vzájemné kontakty mezi kolektivem, jinak dítě ztrácí o činnost zájem. Dítě v období této prepuberty hledá neformální skupiny a má menší zájem o pravidelné organizované činnosti. Jedinci především souzní s útvary, ve kterých jde především o sociální kontakty. Touží po akceptovatelném místě v sociální skupině, kde je uznávána jeho vlastní činnost. Jako vedoucí má dítě neformální autoritu a je vzorem.

2.2.1 Formy zájmového vzdělávání

Ve vyhlášce o zájmovém vzdělávání jsou stanoveny formy zájmové činnosti. Lze uvést základní rozdělení: pravidelná zájmová činnost, příležitostná zájmová činnost, nabídka spontánních aktivit, přehlídky, soutěže, prázdninová táborová činnost, osvětová činnost, nebo individuální s talentovanými jedinci.

Dále můžeme zájmy dělit podle úrovně činnosti jako aktivní (produktivní), čímž jedinec sám vyvíjí činnost a produkuje hodnoty. Aktivně se zabývá předmětem svého zájmu nebo ho pouze vnímá. Tyto obě činnosti se mohou samozřejmě prolínat. Mezi další rozdělení zájmů patří:

- intenzita zájmu = určuje se kvalitou, zájmy hluboké a povrchní (hluboké = uspokojení zájmu, působení a ovlivnění jedince, zdokonalují se dovednosti, obohacuje se citový život)
- časové trvání = krátkodobé, dočasné, přechodné zájmy
- stupeň koncentrace = jednostranné a mnohostranné zájmy
- z hlediska společenské normy = zájmy žádoucí (hodnotné), nežádoucí (neslučující se se společenskými normami)
- dělení podle obsahu = společenskovední, pracovní-technické, přírodovědně ekologické, esteticko-výchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické atd. (Hájek, 2007)

2.2.2 Zájmové útvary

Zájmové útvary mají různá zaměření, a děti si tak mohou vybrat z velké škály nabídek. Mohou zde rozvíjet své schopnosti, a to s odborným pedagogickým vedením. Jednotlivý zájmový útvar probíhá pravidelně každý týden ve stejný čas i den. Dále se zde sleduje i individuální rozvoj účastníka. (Heřmanová, Macek, 2009) Pravidelné zájmové činnosti rozdělujeme mimo jiné i na několik podoblastí:

- kroužek – menší zájmový útvar, který směřuje k vnitřnímu obohacení členů (rybářský, modelářský apod.)
- soubor – zájmový útvar, který směřuje k veřejné produkci výsledků činnosti (pěvecký, hudební, taneční, divadelní apod.)

- klub – zájmový útvar s volnějši organizační strukturou (filmový klub apod.)
- oddíl – zájmový útvar, a to zpravidla tělovýchovný či turistický, součástí větší struktury (Svaz turistů atd.)
- kurz – zájmový útvar s vymezenou délkou trvání (kratší než 1 rok), který směřuje k získání vědomostí a dovedností v určitém oboru – je zde zapsán určitý počet účastníků, pokud je ukončen osvědčením o absolvování, je kontrolována docházka. (Pávková, 1999)

2.2.3 Zájmové kroužky

Kroužek je spojován se zájmovou činností, tedy se zaměřením na konkrétní zájem o určitou oblast lidské činnosti. Zájmové činnosti jsou děleny do zájmových oblastí, avšak některé nelze jednotně zařadit:

- Rukodělné činnosti – rozvoj manuálních dovedností a jemné motoriky (např. šití, vyšívání, vaření atd)
- Technické činnosti – rozvoj konstrukčních dovedností, představivost, osvojení pracovních postupů (např. modelářství, motokáry, montáž atd)
- Přírodovědná zájmová činnost – kladný vztah k přírodnímu prostředí, tvorba základů k jeho ochraně (např. rybáři, práce pěstitelské, chovatelské, ekologie)
- Estetickovýchové činnosti – rozvoj kladného vztahu k estetickým hodnotám, představivost, kreativita (např. výtvarné činnosti, hra na hudební nástroj, divadlo, literatura, tanec)
- Tělovýchova a sport – rozvoj fyzické zdatnosti, sebepoznávání, výchova k toleranci (např. sportovní hry, lehká atletika)
- Turistika – spojena tělovýchovná i společenskovední činnost
- Společenskovední zájmová činnost – doplnění poznatků o společnosti, historii a tradici, patří sem kroužky např. historické, folklorní, sběratelské apod.
- PC – rozšiřování počítačových dovedností a logického uvažování v rámci programování

3 Odlišnosti pedagogického vlivu ve volném čase od vzdělávacího procesu ve škole

V této části bych ráda zdůraznila rozdíl mezi školním vyučovacím procesem a výukou v zájmových kroužcích. Dále pak vytyčím specifika při vedení činností a co vše je potřeba respektovat při tvoření programu. Zařízení pro zájmové vzdělávání patří do vzdělávací soustavy. Najdeme je i v rejstříku škol a školských zařízení, kde si tyto instituce školní vzdělávací program tvoří samy.

Kultivace schopnosti pro smysluplné zacházení s volným časem, jako jsou právě zájmové činnosti, překračují hranici edukačního prostředí a stávají se součástí kurikula. Tímto se propojuje školní a mimoškolní pedagogika a i formální a neformální vzdělání. Můžeme se setkat s pojmem *leisure education*, jako výchova a vzdělávání pro volný čas, tedy osvojení kompetencí kvalit osobnosti uplatnitelné ve volném čase. Tento pojem poukazuje na využití volného času jako příležitost k učení. Volnočasové aktivity z hlediska edukace mají pozitivní efekty na školní vzdělávání, zejména školní úspěšnost, motivaci k učení či prevenci záškoláctví apod. (Kaplánek, 2017)

V zájmovém vzdělávání není účast povinností, ale jde zde o motivaci dobrovolně a samostatně se rozhodnout k podílení se jedince na těchto aktivitách. Po ukončení zájmového útvaru zařízení nevydává žádné legislativně podložené vysvědčení či osvědčení a příjem jedinců nepodléhá správnímu řízení.

Charakter výuky může mít jak skupinová řízená zájmová činnost, tak i individuální, což je např. zájmová výuka na hudební nástroj nebo konzultace s talentovanými jedinci. Zájmový útvar tvoří skupina jedinců, kteří mají stejný zájem a mají snahu o vyšší úroveň znalostí a chtějí uplatnit své schopnosti.

Pro zájmové zařízení není přesně stanovený obsah vzdělávání, a tak je zde určitá volnost při stanovení cílů. Samotné tvoření programu vychází ze zájmů účastníků. Vedenou činnost lze přizpůsobit individuálně a s tím i tempo a časová volnost vzdělávání. Při aktivitách je i možnost využití rozmanitých forem a metod práce. Nejsou zde stanoveny vzdělávací standardy. Rozmanité prostory, které jsou dynamičtější a měnitelné, podporují větší tvořivost než tradiční školní učebny.

Hlavní rozdíly činností v oblastech působení školní pedagogiky a pedagogiky volného času:

- činnost není stanovenou povinností, jako je při školní docházce,
- program činnosti vychází z úrovně zájmů, a ne ze závazných norem (učební osnovy), tím je možné volit individuální přístup a tempo činnosti
- časová volnost umožňuje využití nejrůznějších forem a metod než školní výuka
- lze využít nejrůznější prostředí a nejsou vázány na prostředí školy. (Hájek, 2004)

3.1 Zájmové vzdělávání

Školský zákon vymezuje obsah zájmového vzdělávání jako naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti. V obsahu vzdělávání nalezneme podobu rozpracování dané formy zájmového vzdělávání. Je zde možnost dalšího rozpracování do dílčích částí. Zpracování je uspořádáno do integrovaných bloků a je možné využít různé formy včetně projektů. Průřezová témata jsou propojena vzdělávacími oblastmi a umožňují propojení vzdělávacích obsahů oborů.

Obsah školního vzdělávacího programu pro zájmové vzdělávání je možné členit podle oblastí vycházející ze struktury střediska: sport, mládež, rodiče s dětmi, výukové programy, estetika, ekologie, propagace apod.

Hlavní činnosti v zájmovém vzdělávání

Realizované činnosti ve středisku volného času se uskutečňují dle potřeb společnosti a zájmu dětí. Podle úrovně aktivity dělíme zájmy, a i činnosti, jako aktivní a receptivní. Aktivním jedincem se dítě stává, pokud samo vyvíjí činnost a produkuje hodnoty, tedy aktivně se zabývá předmětem svého zájmu. Při receptivní aktivitě jde o pouhé vnímání předmětu. Obě činnosti se mohou prolínat. Život jedince je naplněn třemi základními druhy činností – hra, učení, práce.

Hra je součástí náplně volného času. Je to činnost, která navozuje člověku pozitivní prožitky, radost a umožňuje relaxaci. Při hře se dítě učí rozvíjet všechny složky osobnosti, hledat vnitřně řešení úkolu či problému a nacházet způsob možného řešení. Hra nabízí možnosti vstoupit do rolí, situací a vztahů, které se odehrávají ve skutečném prostředí.

Význam hry zasahuje i do oblasti psychohygieny, relaxace a kompenzační funkce. Hry lze různě dělit podle vývojového a ontogenetického hlediska. Na základě míry a způsobu pedagogického vedení, obsahu hry či počet hráčů. Hra má významnou funkci pro vzdělávání. Za pomoci didaktických her nebo her s výukovým podtextem slouží, jako zábavná forma pro učení a získávání nových zkušeností či znalostí. Účastníci ve hře se setkávají s výzvou či překážkou, které řeší individuálním nebo týmovým soubojem. Hrou je potřeba zaujmout, a může si tak pedagog volného času navodit přirozenou autoritu. Znalost her a jejich utřídění je nedílnou součástí poznatků dobrého pedagoga. Náměty pro hru mohou pedagogové získávat z osobní zkušenosti, absolvované praxe v rámci studia. Také je možné čerpat z forem celoživotního vzdělávání či se inspirovat od svých kolegů. Hry se vyvíjí se společenskými změnami. Při činnostech v zájmových kroužcích se hry využívají jako prostředek pomoci pro rozvoj, podporu a výchovu dítěte, tedy pro naplnění cíle a programu zájmové instituce.

Učení je způsob získávání informací a formování charakteru jedince v průběhu života. Jedná se o celoživotní proces, kde velký význam učení je v dětství a mládí. Proces učení může probíhat formou pokus a omyl, v běžných životních situacích. Průběh učení je možné však ovlivnit záměrně, plánovitě či cílevědomě, a tak se stává působení efektivnější. To vše platí pro přípravu na využití volného času, ale i pro plnění dalších povinností. (Hájek a spol., 2010)

V rámci volného času se objevují různé druhy učení, řadíme sem například senzomotorické učení, které užíváme u tělovýchovných a sportovních činnostech. Osvojování poznatků uplatňujeme u všech činnostech ve volném čase, jsou to například nácviky básní, písní, dramatizace, přijímání znalostí při zájmových činnostech a vzájemné propojení už získaných poznatků. Ve volném čase v rámci zájmových aktivit vznikají sociální vazby mezi členy a probíhá sociální učení, jako je například učení nápodobou, učení pozorováním druhých. Součástí učení je míra produktivity účastníka volnočasových aktivit, kde jsou důležité pozitivní motivace, pochvaly, odměny, vyslovování důvěry, očekávání úspěchů, nebo přítomnost kladných vzorů. Učení ve volném čase probíhá v rámci praktických aktivit. Účastníci aktivně získávají poznatky a dovednosti, které lze využít v praxi. V rámci zájmových aktivit je slovní forma předávání hotových poznatků méně častá. Učení má několik fází – přípravné, realizační a hodnotící. Ve volném čase je důležitá fáze přípravná a motivační. Je potřeba zapojit účastníky do plánování a přípravy činností. Při hodnotící fázi je zejména důležité pozitivní hodnocení,

vyzvedávání úspěchů, kladných rysů osobnosti a ocenění snahy. Spojení zájmové aktivity a prožití úspěchu v rámci učení je velice účinná motivace k dalším činnostem jedince. Pedagog v procesu učení ve volném čase připravuje vhodné činnosti, stává se rádcem, pomáhá a inspiruje. Během vedení volnočasových činností je důležitá jak motivace, tak i vytvoření příjemné atmosféry, která podpoří učení. Respektování věkových a individuálních zvláštností je nedílnou součástí procesu učení. Ve volném čase má pedagog možnost usměrňovat průběh učení tak, aby účastníci prožívali radost, úspěchy, ale i neúspěchy, které společně s vedoucím daných činností sdílí. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011) Pro stanovení úkolů výchovně vzdělávací činnosti je potřeba určit, jakou funkci práce vedoucí plní v procesu učení. Lze rozlišit čtyři základní typy učení, jak ve škole, tak i v rámci volnočasových aktivit:

- Učit se znát – získávat vědomosti z různých oborů, objevovat, analyzovat, učit se přizpůsobovat novým situacím, řešit nové problémy atd.
- Učit se jak na to – osvojit si osobní dovednosti důležité pro život, jako je komunikovat s druhými, spolupracovat v týmu atd.
- Učit se žít společně – porozumění jiným lidem, umět pracovat s ostatními a společně řešit problémy
- Učit se být – rozvíjet vnitřní hodnoty a žít v souladu (Hájek, 2004).

Učení probíhá při všech činnostech. Specifika volnočasových aktivit však vedou spíše k bezděčnému učení, kdy jde o dosažení výsledků bez vynaložení záměrného volního úsilí. Učení probíhá většinou formou hry. (Hájek a spol., 2010)

Další činností je práce jako cílená činnost, kdy výsledkem jsou materiální či duchovní hodnoty. Počátky vedení dětí k práci jsou především z rodiny. Škola a školní vyučování se orientuje na oblast duševní práce. Na práci se zaměřují i volnočasové zařízení pro děti a mládež. Oblast manuální práce nabízí převážně zájmové činnosti, které mají rukodělné a pracovní-technické zaměření. Činnost, kterou děláme se zájmem, nám dodává uspokojení základních lidských potřeb. Zájmová činnost je zahrnuta ve výchovně vzdělávacím procesu. Pro jedince přináší nové či doplňující poznatky a společně se zážitky je propojuje do souvislostí.

3.2 Pedagogické vedení

V této podkapitole uvedu několik specifických prvků, které jsou součástí každého lektora či pedagoga v zájmových kroužcích, co vše má vliv na tvorbu programu a využití výukových metod. Pedagogické ovlivňování volného času předpokládá promyšlenou profesní přípravu, příslušné schopnosti a další vlastnosti osobnosti. Při pedagogickém vedení je potřeba respektovat pedagogické zásady, požadavky na výchovu a nedílnou součástí práce pedagoga je i znát základy psychologie v rámci zachování vlastní psychohygieny. Je však také nutné dbát na psychickou pohodu dětí, tedy je příliš nezatěžovat. Dalším důležitým prvkem je umění komunikace jak s účastníky volnočasových aktivit, tak i s rodiči a kolegy.

Zvláštností u volného času dětí a mládeže je, že z výchovných důvodů nutně probíhá jeho pedagogické ovlivňování. Děti nemají dostatek zkušeností, nedovedou se orientovat ve všech oblastech zájmových činností. Toto vedení by mělo být nenásilné, nabízené činnosti pestré a přitažlivé, účast na nich dobrovolná. Míra ovlivňování volného času závisí na věku dětí, jejich mentální vyspělost i na charakteru rodinné výchovy. Prostředí, kde děti tráví volný čas, je velmi různorodé. Bývá to domov, škola, různé společenské organizace a instituce. Mnoho dětí prožívá své volné chvíle ve veřejných prostranstvích, venku, na ulici, často bez dohledu dospělých. Tím je ohrožena výchova dětí a i jejich bezpečnost.

Společnost by měla mít zájem na tom, jak děti svůj volný čas tráví. Na prvním místě je to záležitost rodiny. Není ale možné, aby rodina zabezpečila výchovu dětí ve volném čase. Pro tuto funkci má nejen nedostatek času, ale chybí jí i odborná kvalifikace. Rodina nemůže ani uspokojit potřebu dětí, zejména dospívající, sdružovat ve skupinách vrstevníků. Kvalitní výchova dětí ve volném čase má výrazný preventivní význam.

Zařízení volného času mají stanovené výchovné a vzdělávací poslání, strukturu, organizaci a specificky připravené výchovné pracovníky. Shromažďují poznatky z obsahu a metod působení mezi dětmi a mládeží.

Pedagogičtí pracovníci ze střediska volného času jsou zařazeni do kategorie vychovatel. Ke specifickým pedagogickým dovednostem požadovaným u pracovníků patří schopnost připravit a zorganizovat nabídku aktivit pro volný čas, znalost pedagogických zásad a metodiky vedení zájmových činností a schopnost jejich tvořivé aplikace,

komunikativnost umožňující získat široký okruh spolupracovníků. Schopnost provádět práci s veřejností a ekonomické znalosti.

Zařízení, které zajišťují vzdělávání pracovníků a metodické materiály pro zájmové vzdělávání, jsou: Institut dětí a mládeže MŠMT ČR, Institut zájmového vzdělávání MŠMT, Středisko vzdělávání, informací a služeb MŠMT.

3.2.1 Specifické požadavky na pedagoga volného času

Vychovatel či pedagog volného času se stává iniciátorem a průvodcem účastníka zájmového vzdělávání, které přímo či nepřímo řídí, motivuje, umožňuje a hodnotí. Pedagogický pracovník má za úkol v účastnících probouzet aktivní zájem o okolí, sociální kontakty, komunikaci, vnímat podněty kolem sebe. Dále má podněcovat a rozvíjet zájem dětí.

Výchovně-vzdělávací proces ve školách má formální charakter. Jedná se o určité postavení školy vůči veřejnosti, profesní postavení učitelů k vzdělávacímu systému. Jde o komplexní systém s daným řádem a pravidly, které je potřeba respektovat a vychovávat děti a mládež k určitým kodexům společnosti.

Ve volném čase se pohybujeme na úrovni neformální výchovy. Výchovně-vzdělávací proces není dán přesnými osnovami, je zde hlavní požadavek, a to je dobrovolné plnění výchovných činností. Cílem pedagogů je, aby účastníci měli zájem se zdokonalovat v různých oblastech. Úkolem vedoucího volného času je imponovat jako osobnost a umět motivovat jedince k činnostem. Jedná se zde o dobrovolnost a ne povinnost.

Při volbě výukových metod je zapotřebí respektovat specifické zvláštnosti volného času, a to zejména zajímavost, pestrost a dobrovolnost. Činnosti by tak pomocí metod měly být pro účastníky zajímavé a přitažlivé, aby se jim dobrovolně věnovaly a také se splnil účel, jímž se něco nového naučí. Kritéria volby metod:

- Zákonitosti výukového procesu – obecné i speciální (logické, psychologické, didaktické)
- Cíle a úkoly výuky – vztahující se zejména k práci, interakci, jazyku.
- Obsah a metody daného oboru – zprostředkované konkrétním vyučovacím předmětem.

- Úroveň fyzického a psychického rozvoje žáků – připravenost zvládat požadavky učení.
- Zvláštnosti třídy, skupiny žáků – různá etnika, formální a neformální vztahy v kolektivu.
- Vnější podmínky výchovně-vzdělávací práce – geografické prostředí, společenské prostředí, hlučnost okolí, technická vybavenost školy atd.
- Hodinová dotace – doba výuky (ráno, odpoledne apod.)
- Osobnost učitele – odborná a metodická vybavenost, zkušenosti atd.

Pedagog volného času má možnost stanovit si obsah sám, protože je zde dán pouze rámcově. Je potřeba ale respektovat základní pedagogicko-psychologické požadavky a orientovat se také podle přání a potřeb účastníků činností. Když není stanoven obsah, je i určitá individuální volnost v hodnocení výsledků jednotlivců. U hodnocení je zejména kladen důraz na dosažené pokroky, snahu a radost z činností účastníků. V zájmových kroužcích pedagog volného času volí převážně aktivizující metody a formy práce, účastníci pracují v malých skupinách nebo s individuálním přístupem.

Autorita pedagoga volnočasových aktivit a vztah k vychovávaným je rozmanitý, může se stát instruktorem, rádcem, přítelem, náhradním rodičem. Děti a mladiství se ztotožňují se svým vedoucím zájmového kroužku a stávají se pro ně velkým vzorem. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011) Vedoucí v roli instruktora podněcuje a ukazuje činnost, kterou má dítě zvládnout, a napomáhá k rozvoji myšlení. V roli poradce vede k pochopení smyslu činnosti a dále rozvíjí motivaci. A v neposlední řadě má vedoucí roli diagnostika, kdy je jeho úkolem poznat zájmy a osobnost dítěte, uspokojit individuální potřeby, ale i řešit konflikty a překonávat překážky.

Při působení ve volném čase dětí je potřeba znát souvislosti mezi pedagogikou volného času a vybranými poznatky z psychologie. K utváření programu a pro celkovou práci pedagoga jsou důležité oblasti psychologie zabývající se jednotlivými vývojovými obdobími dítěte, vztahem a komunikací mezi pedagogem a účastníkem zájmového útvaru, otázkami duševního zdraví, využívání základních lidských činností a osobností pedagoga volného času.

Psychohygiena je důležitá při tvorbě obsahu, metod a forem výchovných činností. V průběhu života se člověk setkává s náročnými životními situacemi, kam se řadí

následná frustrace a stresy. Pro pedagogy volného času je zvlášť důležité, aby uměl pracovat s principy psychohygieny a byl vyrovnaný, ovlivňuje tím i své okolí. Při činnostech by měl vytvářet pohodovou atmosféru a pečovat tak o duševní zdraví dětí a mládeže.

K sestavování režimu dne, a tedy i vedené hodiny při zájmové činnosti, je potřeba respektovat základní požadavky, a to např. dostatek času k relaxaci, střídání činností náročné s méně náročnými, dodržovat pravidelnost, umět se přizpůsobit aktuálnímu stavu dětí.

Prostory, kde probíhá pedagogické ovlivňování volného času je potřeba mít ve stavu, který odpovídá hygienickým, pedagogickým a estetickým požadavkům.

3.2.2 Komunikace při činnostech volného času

Během našeho života v lidské společnosti je nemožné se obejít bez vzájemného kontaktu, je zapotřebí sociální komunikace, kdy probíhá nejen předávání informací, ale i působení jednoho člověka na druhého za účelem ovlivnění a změny jeho chování. Do sociální komunikace řadíme i komunikaci pedagogickou, která probíhá mezi pedagogem a dětmi či mládeží ve výchovně-vzdělávacím procesu. Pedagogická komunikace má i různou podobu a probíhá odlišně při školním vyučování, při výchově mimo vyučování, jinak také probíhá při výchově předškolních dětí, školáků, dospívajících nebo dospělých osob. Komunikace v oblasti mimo vyučování obsahuje principy dobrovolnosti, rekreačního a zájmového zaměření, pestrosti a přitažlivosti činností, citovosti, aktivity a iniciativy dětí a mládeže.

Pedagog volného času není vázán na vzdělávací standardy a při plánování výchovně-vzdělávacích činností se orientuje podle potřeb dětí a mládeže, volí vhodné ovlivňování. Pro děti je ve funkci přítele, který doporučuje, usměrňuje a podněcuje. Pedagogická komunikace ve volném čase má několik znaků, které podporují uvolněnou a klidnou atmosféru při činnostech: možnost změny prostředí, které podporuje aktivitu dětí, příležitost pro účastníky projevit své názory, postoje, pocity, možnost uplatňovat různé formy práce, možnost přizpůsobit kvantitu a kvalitu sdělovaných informací a další (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011).

Komunikace ve volném čase není jen na úrovni pedagog a dítě, mládež, ale je v kontaktu i s rodiči svěřených dětí. Jde o komunikaci na základě informovanosti rodiče o svém působení, jaké má pedagog stanovené cíle a zaměření činností v zájmovém útvaru. Dále je pro pedagoga důležitý kontakt s rodičem z hlediska poznání rodinného zázemí, ve kterém je dítě vychováváno.

Jako další důležitý faktor je komunikace mezi pedagogy v útvaru zájmového zařízení volného času. Vzájemná inspirace při tvoření činností pro děti je nedílnou součástí kvalitního programu. Dále pak předání zkušeností se staršími kolegy s delší praxí je velmi obohacující a přispívá tak k rozmanitosti a pestrosti činností.

3.2.3 Obecné zásady pedagogického působení

Pro efektivnější výsledky výchovně-vzdělávacího procesu je důležité respektovat základní pravidla – pedagogické zásady, které vycházejí z respektování osobnosti dítěte a jeho specifík.

Konkrétní pedagogické zásady:

- Cílevědomosti a plánovitosti – uvědomit si, co chceme, jaké k tomu máme prostředky a prostory, kolik času můžeme činnosti věnovat, zda chceme jen rozvinout zájem dětí či dosáhnout špičkových výkonů
- Přiměřenosti – cíle i užití prostředky musí být přiměřené věku dítěte, dále pak jeho schopnostem, předchozím zkušenostem a současnému stavu
- Posloupnosti – postupně děti seznamovat s novými vědomostmi a dovednostmi
- Názornosti – názorně vše předvést, zejména metodický postup
- Jednotného a výchovného působení – pedagogické vedení má působit jednotně, doplňovat se a mít na členy jednotné požadavky
- Kladné motivace a vyzdvihování kladných rysů osobnosti – v pedagogickém procesu je důležitá motivace pochvalou a oceňování dosažených výsledků pro uspokojení základních potřeb dítěte jako je sebeuznání a seberealizace. (Hájek, 2007)

Další důležitou součástí při působení na skupinu je styl vedení. Ten se odvíjí od osobnosti vedoucího a jeho dispozic. U každého z nás převažuje jeden typ vedení, ale většinou zapojujeme a kombinujeme i prvky jiných. Nejčastěji rozlišujeme tři základní typy:

- Autoritativní – jedná se o dominantní postavení vedoucího, vše organizuje a rozhoduje. Mezi dětmi vzniká často rivalita a usilují o pozornost a pochvalu. Většinou zde vzniká vysoká výkonnost skupiny.
- Liberální – jde o volný styl, kde vnikají nejasné jak vztahy, tak i požadavky a pravidla. Tento styl je vhodný pro dospívající, kdy je uspokojena jejich potřeba o samostatnost.
- Demokratický – vedoucí je průvodcem, jsou zde přátelské vztahy. Členové skupiny se mohou zapojovat do řízení a rozhodování a velmi dobře funguje i spolupráce.

Pedagog má velký vliv na náplň volného času prostřednictvím nabídky prostředí, činností, pomůcek a další. Dítě má právo k účelnému naplňování volného času, což je zakotveno i v Úmluvě o právech dítěte. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011)

3.2.4 Požadavky na realizaci výchovy

Ve volném čase jsou specifikované požadavky na realizaci činností a vztahují se k cílům, úkolům, obsahu, prostředkům a metodám v této oblasti pedagogiky. Těmto požadavkům se podřizuje metodika a organizace aktivit:

- Požadavek demokratičnosti – stejná práva v oblasti výchovy a vzdělávání pro všechny občany
- Požadavek humanity – jako kultivace osobnosti v rámci celoživotního vzdělávání, směřuje k hledání lidské identity a k podpoře mezilidských vztahů
- Požadavek vědeckosti – začleňovat vědecké bádání do výchovných postupů
- Požadavek spojení teorie s praxí – teoretické vědomosti získané při vyučování v oblasti zájmového vzdělávání je potřeba umět využít i v běžném životě
- Požadavek jednoty a specifičnosti vyučování a výchovy mimo vyučování – jedná se zde o plnění společného cíle jako je rozvoj osobnosti a vyžaduje se spolupráce pedagogů

- Požadavek pestrosti a přitažlivosti – jde o pestré využití obsahu, metod, forem práce, dále pak rovnováhu mezi organizovanými a spontánními činnostmi, respektování individuálních zájmů a potřeb
- Požadavek zajímavosti a zájmovosti – kultivace nabízených zájmů, které odpovídají požadavkům a věku dětí
- Požadavek citlivosti a citovosti – činnosti by měly navozovat pozitivní emocionální zážitky a citlivě vést, motivovat na dané aktivity
- Požadavek na sociální kontakt, dobrovolnost, efektivitu, aktivitu, seberealizaci, kvalitu a evaluaci

Tyto požadavky jsou kladeny na pedagogické ovlivňování a vycházejí ze společenské funkce volného času.

4 Organizace a struktura výuky ve volném čase

V zájmovém kroužku probíhá neformální výchova. Aktivity jsou cílené, strukturované a jdou mimo formální výchovný systém. Obsah činnosti má zahrnovat nejnovější výsledky vědy, potřeby, zájmy jedinců, společenský rozvoj a místní možnosti a tradice. Cíl výchovy ve volném čase je navázán na obecně stanovené cíle vzdělávání, a reaguje na potřeby společenského vývoje. Při vedení zájmových aktivit je důležité dbát na budování návyků na budoucí náplň volného času.

K práci pedagoga patří celoživotní vzdělávání a inspirace nejnovějšími metodami. V posledních letech se odvracíme od klasických výukových metod, které jsou založeny na memorování a zapamatování si velkého objemu informací. Populárními se stávají moderní výukové metody, které se zaměřují na jedince jako na komplexní jedinečnou bytost se svými životními cíli. Hlavním úkolem pedagogické práce je připravit člověka na budoucí profesy. Každý jedinec by měl kriticky uvažovat a nalézat řešení problémů, na které bude v životě narážet. Za pomoci výukových metod se žáci připravují na řešení problémových situací. Různorodé metody žáky podporují k aktivitě a vytváří pozitivní vztah k vyučovacím předmětům. (Čapek, 2015)

Za pomoci výukových metod pedagog vzdělává žáky. Pokud pedagog metody umí použít, lze je aplikovat u všech věkových kategorií a v jakémkoli předmětu. Výukové metody transformuje podle svých potřeb, z toho důvodu lze metody vhodně využít i pro pedagogiku volného času.

Pro koordinované činnosti je vhodné využít výukové metody, díky kterým dosáhneme stanovených cílů, a proto je potřeba znát možnosti výukových metod. Základní rozdělení podle Maňáka a Švece (Maňák, Švec, 2003):

- Klasické výukové metody jsou:
 - slovní (např. vyprávění, výklad, přednáška, kladení otázek, rozhovor)
 - názorně-demonstrační (např. předvádění a pozorování, experiment, video, práce s myšlenkovými mapami)
 - dovednostně-praktické (např. laborování, napodobování, vytváření dovedností, produkční metody)
- Aktivizující metody:
 - Diskusní metoda (konverzace na určité téma)

- Heuristické metody (metoda podporuje k objevování, pátrání, hledání, kladení problémových otázek a řešení problémů)
- Situační metoda (řešení reálné problémové situace)
- Inscenační metoda (sociální učení v modelových situacích, účastníci jako aktéři v předváděcích situacích)
- Didaktické hry (hravé činnosti s určitým cílem)
- Komplexní výukové metody
 - Frontální výuka (společná práce účastníků, kterou řídí vedoucí)
 - Skupinová a kooperativní výuka (spolupráce dětí mezi sebou a řešení náročných úkolů a problémů)
 - Partnerská výuka (spolupráce ve dvojici)
 - Individuální a individualizovaná výuka, samostatná práce žáků (získávání poznatků vlastním úsilím, rozvoj samostatného myšlení)
 - Kritické myšlení (činnost napomáhající k odhalování souvislostí, porozumění učivu a dojít k vlastním závěrům)
 - Brainstorming (podněcování skupin k tvůrčímu myšlení, produkce mnoho nápadů k řešení problému v krátké době)
 - Projektová výuka (komplexní řešení pracovního úkolu s cílem osvojit si potřebné vědomosti a dovednosti)
 - Výuka dramatem (umožňuje vytvářet fiktivní situace, rozvíjí představivost, hraní rolí a napomáhá k reflektování lidské zkušenosti)
 - Otevřené učení (zaměřuje se na větší aktivitu a samostatnou práci žáků a i společné plánování aktivit)
 - Učení v životních situacích (jde o orientaci na životní dění, prožívání autentických příběhů a řešení reálných problémů)
 - Televizní výuka (využití televizních technik a medií)
 - Výuka podporovaná počítačem (počítačová gramotnost umožňující získávání informací)

Výukové metody lze kombinovat a je vhodné využít jak tradiční, tak i aktivizující. I například tradiční metoda může žáky zaujmout a aktivovat. Aktivizující metody lze zařadit k produkčním metodám, protože jejich podstatou je dosáhnout stanoveného cíle a realizovat činnost prostřednictvím vlastní poznávací činnosti účastníků (Maňák, Švec, 2003). Při aktivním učení jsou součástí postupy a procesy, při kterých jedinci přijímají

informace a na jejich základě si utvářejí úsudky. Díky aktivnímu přístupu účastníci rozvíjí schopnost kritického myšlení. V tomto procesu probíhá vlastní objevování, posuzování, porovnávání a začleňování nových informací. (Sitná, 2009) K výhodám aktivizujících metod můžeme řadit rozvoj myšlení, kreativity, kooperace a komunikace. Tyto metody obohacují sebepoznání, mění vztahy v kolektivu a dávají jedincům prostor. Hlavní přínosy těchto aktivizujících metod jsou osvojení vědomostí, návyky a postoje, které odpovídají didaktickým zásadám. Mezi nevýhody těchto metod považujeme vysokou náročnost na přípravu, didaktické pomůcky a čas na realizaci činnosti.

Metody je potřeba zvážit a upravit dle tématu, ale také podle schopností a materiálních možností žáků. Každý pedagog má možnost volby výukové metody a následné transformace pro aplikaci ve výuce. Při volbě výukových metod je nezbytné vycházet z konkrétních cílů a podmínek stanovených v ŠVP.

Zážitková pedagogika

V rámci aktivit ve volném čase se často užívají prvky pedagogiky zážitku, proto zde uvádím několik specifík pro tento obor. Zážitková pedagogika je jedním z pedagogických oborů, který má za cíl rozvíjet osobnost jedince, rozšířit dovednosti pomocí práce zážitkem a rozšířit komfortní zóny. Do oblasti pedagogiky volného času můžeme zařadit právě zážitkovou pedagogiku. Tyto pedagogické směry mají podobné cíle. Usilují o smysluplné trávení volného času a zároveň dbají o harmonický rozvoj osobnosti jedince. Zážitková pedagogika se hojně využívá ve volném čase, a i struktura programu může být podobná. Hlavní rozdíly mezi těmito obory jsou, že zážitková pedagogika může být použita i ve školní výchově a prioritou není pouze volný čas samotný. Při využití zážitkové pedagogiky si účastník může každý aspekt sám vyzkoušet. Je zde kladen důraz na přirozené učení a tím tedy zapojení do aktivit s využitím nejvíce smyslů.

Jde o přiblížení tématu pomocí vnímání, tedy prožitku a zážitku. Prožitkem a životní praxí si jedinec určitou dovednost nebo znalost přisvojí. Pedagogika zážitku propojí vnitřní vnímání s vnější skutečností, a tak probíhá učení zážitkem. Pedagogické vedení směřuje jedince k aktivnímu prožívání, kdy lze vypožorovat pohotovost a připravenost pustit se do aktivního zážitku. Jedinec získá přímé zkušenosti, což vede ke zdokonalování osobnosti. (Vážanský, 2001) Zážitkovou pedagogiku řadíme k neformálnímu působení ve volném čase. Tento pedagogický směr využívá cílené aktivity, hry, které jsou organizované především v přírodě.

4.1 Plánování a působení školského zařízení pro zájmové vzdělávání

Činnosti ve školských zařízeních se řídí vlastním školním vzdělávacím programem, které zpracovávají školské subjekty dle školského zákona. Vedoucí zájmových útvarů ve střediscích vypracovávají roční plány do deníků zájmových útvarů (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011). Při formulování formy a metody práce střediska užívají:

- Respektování potřeb dětí a mládeže – zařízení se zaměřuje na prevenci problémů, dále pak rozvíjí kompetentnost, charakterové vlastnosti, důvěru a sebedůvěru, napomáhá vytváření vztahů, bere v potaz věkové i kulturní zvláštnosti účastníků, děti zapojují do plánování a hodnocení programu.
- Vztah k rodině, obci a kultuře komunity – středisko komunikuje s rodiči, pořádá společné akce, kde se mohou rodiny setkat. Obec se zapojuje do programů a vzájemně spolu vycházejí. Spolupráce by měla probíhat i s dalšími zařízeními v obci.
- Organizační zajištění a dlouhodobá stabilita – efektivně hospodaří s prostředky, program je konzultován se všemi zúčastněnými a společně je evaluován a sledován. Zařízení podporuje další vzdělávání pracovníků. Management, finance a dokumentace je zajištěna kvalitními zdroji.
- Reprodukovatelnost – cíle daného zařízení jsou obecné, náklady na dítě nejsou příliš vysoké a program je flexibilní.
- Výsledky – děti a mládež má o zařízení zájem a lze prokázat úspěšnost programu jakožto uspokojení potřeb dětí a mládeže. Dosahuje se pozitivních změn v životě účastníků, jejich rodinách i ve vztahu obce k dětem. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2011)

4.2 Obsah vzdělávání a tvorba programu

V zařízeních pro zájmové vzdělávání není určena přesná struktura vzdělávání. Obsah je uspořádán do tematických celků a při tvorbě obsahu vzdělávání se zaměřují na možnosti, podmínky zařízení, věkové zvláštnosti účastníků, zájmové zaměření či personální

podmínky. Formy i obsah zájmového vzdělávání by měly mít výrazně odlišné prvky od školního vzdělávání.

Ve školských zařízeních může být obsah zájmového vzdělávání rozdělen do vzdělávacích oblastí, které jsou převzaty z rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Témata tak procházejí vzdělávacími oblastmi a je umožněno propojení vzdělávacích obsahů oborů, což pozitivně ovlivňuje proces rozvíjení klíčových kompetencí.

Vzdělávací oblasti základního vzdělávání:

- Člověk a jeho svět (Místo, kde žijeme, Lidé kolem nás, Lidé a čas, Rozmanitost přírody, Člověk a jeho zdraví)
- Jazyk a jazyková komunikace
- Matematika a její aplikace
- Informační a komunikační technologie
- Člověk a společnost
- Člověk a příroda
- Umění a kultura
- Člověk a zdraví
- Člověk a svět práce

Průřezová témata základního vzdělávání

- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- Multikulturní výchova
- Environmentální výchova
- Mediální výchova

Program zájmového útvaru tvoří pedagogem řízené činnosti. Jako první je potřeba se zaměřit na cíle, které musí být v souladu s celoročním plánem a vycházet z obecných cílů, což znamená, že by se cíle měly vztahovat ke kurikulárním dokumentům jako je školní vzdělávací program. Přes to by pedagog měl mít možnosti vytvořit efektivní a atraktivní vzdělávání. Jednou z možností volby technik je u motivace potřeba zaměřit se na přirozené potřeby dítěte.

4.2.1 Cíle pro zájmový útvar

Pro úspěšné dosažení stanovených cílů je nutné je jasně definovat a činnosti tak správně směřovat. Cíle vzdělávání jsou uvedeny ve školském zákoně platném od r.2004 (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, § 2, odst. 2). Vzdělávací soustava zahrnuje i zájmovou činnost, a mají tedy společné cíle. Do obecných cílů řadíme: rozvoj osobnosti člověka s poznávacími a sociálními způsoby (nové aktivity, poznatky, zkušenosti), mravní a duchovní hodnoty za účelem získávání informací, učení se v průběhu života, výkon povolání a rozvoj osobního a společenského života. Dále pak pochopení zásad demokracie, základní lidské práva a svobody a smysl sociální soudržnosti. Mezi další cíle se řadí světové kulturní hodnoty, uplatnění znalostí o životním prostředí, bezpečnost a ochrana zdraví. Pro určení úkolů výchovně vzdělávací činnosti je důležité stanovení místa, které v procesu učení organizovaná zájmová činnost plní.

Ve školských zařízeních se pracuje podle školních vzdělávacích programů a každý subjekt si je vytváří dle vlastních podmínek. Realizované činnosti by měly směřovat k získání kompetencí (souhrnu schopností, znalostí, postojů a hodnotové orientace). Tyto kompetence můžeme řadit do specificky integrovaných cílů. (Heřmanová, Macek, 2009)

4.2.2 Školní vzdělávací program

Školní vzdělávací program je závazný pedagogický dokument pro školská zařízení, ve kterém jsou stanoveny klíčové kompetence a obsah. Organizace pro zájmové vzdělávání si však také tvoří svůj vzdělávací plán, protože je důležitou součástí plánování a řízení činností. Tento dokument napomáhá k cílenému ovlivňování volného času účastníků a omezuje i náhodnost a stereotyp při volbě námětu a následné formování metod. Vzdělávání ve školním zařízení podléhá školnímu vzdělávacímu programu. Ze školského zákona vychází, že si zařízení může tvořit svůj vlastní školní vzdělávací program pro školské zařízení a pro zájmové vzdělávání. Vzniká tedy jedinečná příležitost reagovat na změny, které se odehrávají kolem nás a mění tak zásadní potřeby účastníků zájmového vzdělávání, posiluje zařízení v profilaci zájmů a potřeb. Dále podporuje celoživotní vzdělávání. Účastníkům umožňuje získání a rozvoj klíčových a odborných kompetencí.

Stanovuje, co bude školské zařízení dělat, jakých cílů chce dosáhnout a jak bude řízena jeho činnost co nejefektivnější cestou pro dosažení zvolených cílů.

Cíl umožňuje integraci různých činností do určitého systému. Působí efektivně pro volbu pedagogických prostředků, výběr konkrétních činností. Napomáhá k zjištění, zda bylo dosaženo zvoleného cíle. Daný cíl vzdělávání plní důležitou funkci motivační a informační, zejména pro účastníky v oblasti zájmového vzdělávání. Stanovení konkrétních cílů vyplývá ze školského zákona, kurikulárních strategických dokumentů. Cíle zájmového vzdělávání zahrnují a vymezují produktivní činnosti, hodnoty a postoje.

Ve školním vzdělávacím programu a kurikulárních dokumentech je zahrnuto plánování a realizace, hodnocení, ale i sledování kompetencí účastníků, které získávají a rozvíjí. Zájmové vzdělávání obsahuje i činnosti, které navazují na další aktivity.

Při tvoření cílů v zájmovém vzdělávání je kladen důraz na odpovědnost, kvalifikovanost a profesionalitu tvůrců ŠVP. Je potřeba brát v úvahu věkové a individuální zvláštnosti účastníků či skupiny. Dále pak je nutné zohlednit personální a materiální podmínky vzdělávání a výchovy i specifika zájmového vzdělávání a v neposlední řadě hlavně zájmy a očekávání dětí. Důležité jsou také ekonomické podmínky, ve kterých se zájmové vzdělávání uskutečňuje. (Heřmanová, Macek, 2009)

Požadavky na vzdělávací program jsou jednodušší z důvodu, že podle ustanovení školského zákona nemusí obsahovat vzdělávací strategie a očekávané výsledky vzdělávání. Avšak střediska volného času tyto strategie používají a výsledků dosahují. U volnočasových aktivit je výsledek z hlediska obecných cílů vzdělávání obtížné vyhodnotit. Přesto je důležitá představa o průběžných i finálních výstupech ŠVP jak z hlediska ve smyslu získání znalostí, dovedností i postojů účastníků, tak má i vliv na cíl. Umožňuje stanovit, zda jsou činnosti smysluplné, jestli mají význam pro žáky a podporují praktickou zkušenost či rozvoj. Pokud jsou hodnotitelné, lze tedy rozpoznat výsledek odpovídající záměru. Další stanovenou složkou je akceptování neboli přijatelnost pro jednotlivce, skupinu či okolí. Dále umožňuje pohled na reálnost, zda jsou cíle uskutečnitelné a dosažitelné. V neposlední řadě též terminuje proveditelnost ve vymezeném čase. Výsledky zájmového vzdělávání jsou tak zaměřeny spíše z pohledu účastníka, nikoli z pohledu instituce. Přístupy si tedy volí zařízení samo.

Součástí školního vzdělávacího programu jsou i očekávané výsledky, tedy kompetence, kterých má účastník dosáhnout a jsou předpokladem k výkonu činností. Jedná se o soubor

znalostí, schopností a dovedností. Tyto kompetence slouží k osobní realizaci a začlenění do společnosti. Sestavený školní vzdělávací plán podle zařízení se tedy řídí klíčovými kompetencemi pro základní vzdělávání:

- Kompetence k učení – umět se učit, využívat efektivní způsoby učení atd.
- Kompetence k řešení problémů – učit se problémy pochopit a hledat různé způsoby jejich řešení, překonávat překážky
- Komunikativní kompetence – vyjadřovat se přiměřeně k účelu jednání, formulovat myšlenky srozumitelně, aktivně se zapojovat do diskusí, umět naslouchat druhým
- Sociální a personální kompetence – stanovovat si cíle, umět odhadnout své možnosti, přijímat hodnocení, pečovat o mezilidské vztahy
- Kompetence občanské, činnosti a k pracovnímu uplatnění – mít přehled o svých právech a povinnostech, respektovat prostředí kolem nás
- Kompetence k trávení volného času (důležité zejména při zájmovém vzdělávání) – umět smysluplně trávit volný čas, rozvíjet své zájmy atd. (Heřmanová, Macek, 2009)

4.2.3 Plánování aktivit a jejich realizace

Každá aktivita probíhá v odlišných podmínkách, proto znalost všech prvků, které ovlivňují průběh činnosti je zapotřebí si předem uvědomit. Pedagog tak může zvolit vhodné výukové prostředky pro realizaci připravované aktivity. Podmínky lze dělit na vnitřní, které zahrnují věkové a individuální zvláštnosti či vnější, jako jsou materiální vlivy a sociální prostředí. Následná analýza podmínek ovlivňuje formulaci cílů. (Hájek a spol., 2010) Do plánování činností je potřeba zahrnout i děti, což podporuje sociální dovednosti. Plán aktivit pro daný kroužek by měl zahrnovat – hlavní úkoly, cíle, obsah a formy aktivit, časové členění, významné akce, materiální a finanční zajištění.

Pro organizaci schůzky pravidelné zájmové činnosti ve volném čase se volí základní forma vyučovací hodiny (Kratochvílová, 2004). Základní rozdělení struktury schůzky zájmového kroužku podle Kratochvílové:

1. Úvodní část – seznámení s programem a dohodnout se na případném doplnění účastníky

2. Organizačně-administrativní část – připomenutí předchozí činnosti a shrnutí výsledků činnosti
3. Hlavní výchovně-vzdělávací část – motivace, konkrétní zájmové činnosti a využití vhodných metod výchovy a vzdělávání
4. Oddychově-zábavná, relaxační část – diskuse o činnosti, soutěže, hry, zábavné a společenské činnosti
5. Závěrečná – kontrola a zhodnocení výsledků činnosti, návrh na další setkání

Pro vedení aktivit je potřeba si určit prostředky a metody k dosažení cílů. Vybírat můžeme z prostředků verbálních (slovní komunikace), prožitkových (rozvoj emoční oblasti), praktických (různé typy činností, cvičení). Výchovné prostředky rozřazujeme na: přesvědčování, organizace činnosti a hodnocení. U přesvědčování se jedná o to, co vše má na děti vliv (např. vliv skupiny, slovní ovlivňování, vzor atd.). Při organizaci činnosti zapojujeme do programu hry, pracovní činnost, soutěže, cvičení. Na závěr je dobré aktivity zhodnotit, čímž shrneme výsledky a pokroky. Zhodnocení činnosti probíhá většinou formou rozhovoru či debat, a tak slouží nejen dětem, aby si uvědomily své pokroky, ale i pro vedoucího je zdrojem zpětné vazby.

Cíle schůzky v zájmovém kroužku

Pro stanovení vlastních cílů je potřeba se zamyslet nad funkcemi, které chceme naplňovat: rekreační a relaxační, poznávací (nové aktivity, poznatky, zkušenosti), tělesný, smyslový, pohybový rozvoj (sport, hry), mravní rozvoj (respektovat pravidla a hodnoty) a další dovednosti (postřeh, řeč, pozornost, komunikace).

Motivace

Motivace na úvodu činnosti slouží k navození pozitivní atmosféry, což vytváří kreativní prostředí a dále pak vybízí k aktivitě. Jedná se o prvotní zapojení do programu, kde jsou děti motivovány k myšlení, formování vlastních myšlenek. Je to prostor, kde mají možnost formulovat své myšlenky, možnost výběru, mohou zvažovat a plánovat. Jde o vytvoření místa, kde nebudou trestány za chybu. Zároveň motivace také reguluje, co má jedinec zvládnout, co se naučit, a posiluje i žádoucí chování. Druhy motivace:

- relaxační (činnost je jako zdroj odpočinku a osobního uspokojení)
- prestižní (činnost má velkou váhu ve společnosti, mezi kamarády)
- sociální (členové skupiny dítěti vyhovují)
- rodinná (přeje si to někdo z rodiny)

- edukativní (činnost něčemu naučí, potřeba vzdělávat se, zlepšovat se v oblasti koníčku) (Hájek, 2004)

Vlastní činnost

V této části se realizuje konkrétní zájmová činnost s využitím vhodných metod výchovy a vzdělávání. Pedagog aplikuje své připravené aktivity a děti se rozvíjí v jejich zájmu. Vedoucí má jasně stanovený cíl činnosti, promyšlený metodický postup, organizaci a připravené pomůcky.

Hodnocení

Hodnocení by mělo působit na účastníky motivačně a mít funkci informační (jako zpětná vazba pro dítě) a emoční (přijetí či odmítnutí úspěchu a neúspěchu dítěte). Pravidla pro hodnocení jsou: hodnotit spravedlivě, adresně, po akci, úměrně věku dítěte, vysvětlit důvody, netrestat v afektu. Je zde i další funkce pro pedagoga, kdy zjišťuje, zda skrze vhodné metody dosáhl předem stanovených cílů. (Hájek, 2004) Hodnocení v rámci činností probíhá většinou formou ankety, dotazníku či metoda zpětné vazby.

- Zhodnocení výukových metod

Při hodnocení či volbě metod je dobré se zaměřit, zda byly vhodné a funkční. Můžeme shrnout, zda jsou:

- smysluplné (mají skutečný význam pro účastníky, praktická zkušenost)
- hodnotitelné (lze rozpoznat, zda výsledek odpovídá záměru)
- akceptovatelné (přijatelné pro jednotlivce, skupinu)
- reálné (lze je uskutečnit, jsou dosažitelné)
- termínované (jsou proveditelné ve vymezeném čase)

V teoretické části mé bakalářské práce zmiňuji především, že zájmové vzdělávání je důležitou součástí společenského života. Rozrůstají se střediska pro volný čas i neziskové organizace s cílem rozšíření nabídky zájmových aktivit a smysluplné trávení volného času. Zájmové vzdělávání má různé formy a útvary, přičemž jsem se zabývala zejména zájmovými kroužky, které jsou součástí mé praktické části. Dále jsem zmínila odlišnosti školního vyučovacího procesu a výuky v zájmových kroužcích, tedy specifika zájmového vzdělávání s tím spojené pedagogické ovlivňování a požadavky na pedagoga volného času. V poslední kapitole se věnuji přímo výuce ve volném čase, výukovým metodám

a organizaci, plánování zájmového vzdělávání. V citovaném šetření docházím k rozporu v tom, jak kombinovat výuku a volný čas. Zejména zacházení s výukovými metodami, které jsou určeny především pro vyučovací procesy ve školním vzdělávání a zároveň propojit prvky a specifika volného času.

Praktická část

5 Výukové metody využité v rámci mé praxe v zájmových útvarech

Cílem mé praktické části je zjistit, jaké výukové metody jsou využívány v zájmových kroužcích. V první polovině popisuji moji zkušenost s vedením zájmových kroužků a využití výukových metod společně s jejich funkcí. Do mé výzkumné části jsem zařadila i dotazník, který byl určen vedoucím zájmových útvarů. Týká se problematiky výuky volného času, jaké výukové metody lektori volí při své činnosti, zda je zájmové vzdělávání efektivní a jestli vedoucí využívají funkce výukových metod.

5.1 Konkrétní zájmové kroužky a využití výukové metody v mé praxi

Při vedení zájmových kroužků jsem si vyzkoušela několik výukových metod v praxi. V domě dětí a mládeže jsem si zvolila vedení výtvarného kroužku, protože mě výtvarné tvoření velmi baví a pro děti raného věku je to rozmanitá činnost, při které mohou rozvíjet vlastní fantazii a nápady. Je zde prostor pro rozvoj tvořivosti a zábavnou formou procvičují i jemnou motoriku.

Dále jsem zvolila kroužek flétny z toho důvodu, že jsem se několik let učila na tento hudební nástroj a chtěla jsem si vyzkoušet i jeho vedení. A zároveň doplnit činnosti vlastními nápady a pomůckami.

5.1.1 Zájmový kroužek v Domě dětí a mládeže

V této kapitole se budu věnovat kroužku, který jsem vedla v DDM Domino. Dům dětí a mládeže je organizací zajišťující smysluplné volnočasové aktivity dětí, mládeže i dospělých. Hlavním cílem veškeré činnosti je působit preventivně v rámci široké problematiky vzniku a výskytu sociálně patologických jevů v naší společnosti. Veškeré jeho aktivity jsou zajišťovány profesionálními pedagogickými pracovníky a externími odborníky. Zajišťují pravidelné zájmové kroužky, jednodenní akce či výlety o víkendech

a v době prázdnin, příměstské a pobytové tábory. V otevřeném klubu nabízí zázemí pro činnost neorganizovaných dětí a mládeže. Podílí se na organizaci předmětových a uměleckých soutěží vyhlašovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a organizuje výukové programy pro školy. (DDM, 2022) V DDM Domino jsem vedla výtvarný kroužek, a i jsem nahlédla do dalších zájmových útvarů, která mají různá zaměření a děti si vybírají z velké škály nabídek. Mohou zde rozvíjet své schopnosti, a to s odborným pedagogickým vedením. Jednotlivý zájmový útvar probíhá pravidelně každý týden ve stejný čas i den.

Výtvarný kroužek – Barvička

Výtvarný kroužek byl realizován jednou týdně každý čtvrtek od 15:15 – 16:45 hodin. Tato zájmová činnost je určena pro děti od 5 do 9 let v celkovém počtu deseti účastníků. Tento zájmový útvar je esteticky zaměřený. Zde probíhá výtvarné tvoření, malování, nenáročná výtvarná techniky, kreslení, stříhání a lepení. V příloze 1 jsem uvedla pro představu plán na školní rok a moji přípravu na hodinu.

Výtvarná zdatnost

Vzhledem k heterogenní skupině bylo potřeba náročnost úkolů rozložit. Děti v předškolním a školním věku projevují o výtvarnou činnost velký zájem. Je zde prostor pro rozvoj jemné motoriky, a proto i výukové metody byly tomu uzpůsobeny.

Popis setkání

Setkání probíhalo v jedné místnosti v prostorách Domu dětí a mládeže. Na začátku setkání proběhl záznam účastněných a chybějících žáků. Následně přivítání a nastínění tématu setkání. Často jsem používala k motivaci krátký příběh pro uvedení výrobku, který jsem měla připravený. Následoval popis postupu výtvarné techniky. Dále už děti realizovaly výrobek a má funkce byla v roli asistenta, kdy jsem zodpovídala případné dotazy a pomáhala při práci dětí.

Metody využitelné ve výtvarné činnosti

Výtvarné kroužky jsou zaměřené na rozvoj tvůrčí činnosti, tvořivý proces a na strategii řešení problémů. Tvorba je spojována s očekáváním originálního výsledku, v němž je vidět její smysl. Tvořivost je spojována s činnostmi, které vytvářejí hodnoty a současně mají pozitivní vliv na tvořící subjekt. Metody připravující na tvorbu otevírají možnosti

širšího rozvoje osobnosti a sociálního jednání, mohou napomáhat při formování hodnot a smyslu života. Při výtvarné tvorbě jsem využila tyto metody:

- citovou přípravu (vzbuzení zájmu o téma i techniku)
Tato metoda mi sloužila jako motivace pro děti k zahájení činnosti, k zaujetí krátkým příběhem, který si zapamatovaly, a zároveň děti dostaly představu o tom, co bude cílem jejich tvorby.
- metodu řízeného pozorování (pozorování skutečných jevů, které jsme zobrazovali, pozorování v přírodě)
Metodou řízeného pozorování si děti mohly utvořit přesný přehled o postupu tvoření či představu o výrobku.
- slovní metody (slovně vysvětlená činnost, popis předváděné techniky, slovní povzbuzení během činnosti, popis zobrazené skutečnosti)
Pokud máme určitý výrobek, který mají děti vytvořit, je potřeba použít přesné vysvětlení postupů a během činnosti komentovat práci účastníků, čímž je nasměrujeme správným směrem k dosažení předem určeného cíle.
- metoda praktické činnosti (popis a zásada názornosti, činnost dětem jako vedoucí sama předvedu a popisuji, co dělám a proč, dále děti činnost prakticky provádí, v průběhu vedoucí vysvětluje, radí, povzbuzuje při činnosti)
V rámci postup k výrobě daného výrobku jsme využili zásadu názornosti, tím jsme dětem zprostředkovali přímou ukázkou, jak činnost provádět.
- metoda hodnocení výsledků (provádím společně s dětmi)
Zhodnotili jsme výsledky činností dětí, což pokládáme za důležitou součást v souvislosti s motivací pro případné zlepšení či pozitivní vnímání výtvarné činnosti.
- rozbor výsledků dětské činnosti (zhodnocení, zda se zdařilo splnit jako vedoucímu stanovený cíl)
Tato metoda je důležitá pro další posun v práci volnočasového pedagoga, zjišťujeme tím, zda se plní jeho cíle a metody, které zvolil jsou efektivní. Případně co je potřeba v další lekci zlepšit.

Reflexe zvolených výukových metod

Pro přípravu hodiny a užití metod jsem se nejdříve zorientovala ve věkové kategorii skupiny dětí a dále jsem brala v potaz jejich zkušenosti. Vždy jsem si výrobek připravila dopředu, abych věděla, jaký je postup a náročnost na výrobu. Dále jsem si

už připravovala metody, které jsou vhodné pro výtvarnou činnost, a aby děti nejlépe porozuměly postupu. Také jsem uvažovala nad stránkou zábavnosti, čímž jsem zajistila příjemnou atmosféru během celého procesu. Vždy jsem na začátku lekce užívala motivaci, která jim byla blízká, volila jsem vyprávění krátkého příběhu s interakcí dětí, kdy jsem kladla různé otázky. Pokud to bylo možné, volila jsem dramatické prvky při vyprávění nebo didaktické hry k tématu, aby vznikala interakce jak mezi dětmi, tak i mezi lektorem a účastníky. Poté jsem přešla k popisu výroby. Aktivně jsem odpovídala na jejich dotazy, povzbuzovala v činnosti a průběžně jsem děti povzbuzovala a hodnotila, aby děti neměly pocit pasivity z mé strany či braly činnost jako nudnou nebo neaktivní.

5.1.2 Zájmový kroužek ve společnosti Kroužky

Kroužky je obecně prospěšná společnost, která působí v několika hlavních městech České republiky. Cílem tohoto projektu je zkvalitnění neformálního vzdělávání, vzdělávání pracovníků a dobrovolníků prostřednictvím sdílení zkušeností a vzájemné spolupráce jak v rámci žadatelské organizace, tak s externími subjekty. Společnost organizuje zájmové a vzdělávací kroužky pro děti přímo v základních a mateřských školách. Dále se také zabývá víkendovými a týdenními tábory, které pořádá ve vlastním areálu. Do škol dochází lektoři, kteří se dětem věnují odpoledne a vedou zájmové a vzdělávací aktivity. (Kroužky, 2021)

Flétna

Flétna je dřevěný dechový nástroj, který se vyvinul z píšťaly a jenž od dob středověku je velice populární. Je jedním z nejoblíbenějších nástrojů pro malé děti, které s hrou na hudební nástroje právě začínají. Děti se naučí základní noty, vnímat rytmus a správně a zdravě dýchat. V malých skupinkách okolo 5-8 dětí hrají podle metodiky, utvořené společností Kroužky, jednoduché či složitější písničky – dle individuálních schopností. Flétna je pro děti prvním a nejjednodušším hudebním nástrojem, který pozitivně působí na zdraví dýchacího ústrojí, motoriku prstů, a především děti skamarádí s hudbou.

Hudební zdatnost

Hudebně zaměřený kroužek byl určen pro žáky 1. stupně, věkové rozmezí žáků, které jsem vedla bylo 8-10 let. Hodiny probíhaly ve třídě jedné základní školy, kam jsem docházela a děti jsem vyzvedávala z družiny. Děti se zde učily základy hry na flétnu. V kroužku jsme se učili hravou formou poznávat noty a hudební nástroj flétnu. Cvičí se správné dýchání na nástroj, držení a zacházení s ním. Noty určujeme podle jmen např. nota "C" jako Cecilka a hmat mají nakreslený, hrají se základní písničky. Výuka je převážně individuální. Jeden hraje a učitelka se mu věnuje. Ostatní děti si vybarvují obrázky s noty nebo pracují na cvičeních, které jsou zaměřené na hudební znalosti.

Popis setkání

Po příchodu všech dětí jsem vždy provedla docházku. S dětmi jsem se přivítala a nastínila téma hodiny podle učebnice, ve které nás provázely postavy myšky Foukalky a Pískalky, které děti postupně uvádí k základním hudebním pojmům a základům hry na zobcovou flétnu. Poté jsme měli cvičení na práci s dechem a na rozhýbaní jazýčku. Následně jsem dětem rozdala doplňkové materiály ve formě pracovních listů k tématu, což obsahovalo procvičování názvů a psaní not, či omalovánky k tématu hodiny. Při hře na hudební nástroj je potřeba individuální přístup, což znamenalo, že postupně každý žák mi přehrál nacvičené písně, které měli za domácí úkol, a ostatní žáci pracovali na doplňkových materiálech. Poté jsme mohli přejít k nové látce a cvičení dalších not, které jsem ukázkově dětem předvedla. Na závěr hodiny jsme si zazpívali a vytleskali známé písničky, čímž jsme rozvíjeli hudební sluch a cit pro rytmus. Konkrétní přípravu na hodinu uvádím v příloze 2.

Výukové metody

Učební plán pro zobcovou flétnu jsem měla daný a k tomu i přípravné materiály na hodiny. Pouze jsem si připravovala doplňkové materiály, jako byly pracovní listy či jsem do hodiny přidala další známé písničky a upravovala motivaci, aby pro děti byly hodiny zábavné.

Kroužkem nás prováděla učebnice, která se zaměřuje na rozvíjení potřebných základních dovedností pro hru na zobcovou flétnu: práci s dechem, správné držení nástroje,

artikulaci, rozvoj hudebního sluchu, hudební představivost a cit pro rytmus. Kniha je doplněna fotografiemi a omalovánkami pro zpříjemnění a zpestření výuky.

V první lekci je potřeba děti seznámit se samotným nástrojem, z jakých částí se skládá. Nejvíce děti vždy zaujme hlavice, kterou je možné prozkoumat a vyzkoušet. Další částí výuky je vysvětlení a názorná ukázka, jak se nástroj drží. Pro lepší orientaci pravé a levé ruky jsem zvolila uvázání barevné stuhy na levou ruku, protože se nejprve učí právě úchop této ruky. Zpočátku je také potřeba vštěpovat správné zakrytí dírek, vše názorně předvedu. Při hře na tento nástroj je důležitý rozvoj jemné motoriky, a tak hravé cvičení na rozhýbání prstů je nedílnou součástí lekcí. Dále je důležité správné sezení nebo postoj. Pro podporu můžeme s dětmi provést i pár pohybových cvičení. Následují dechové cvičení, kdy se děti seznamují zábavnou formou s dechem. Vytvářím situace, kdy se dětem dech zrychluje a kdy se zpomaluje, také cvičíme nádechy a výdechy. Pro podporu dýchání a jako motivaci jsem dětem říkala, že si mají představit balonek v břiše, který potřebuje pro nafouknutí prostor. Poté je možné přejít k hraní na zobcovou flétnu. Zde využívám artikulační hry na procvičení a uvědomění si polohy jazyka mezi zuby.

V rámci lekcí hry na zobcovou flétnu je součástí i hudební nauka. Noty jsme se učili postupně podle učebnice S flétnou a zvířátky do hudební pohádky od A.Sedlmeiera, kdy byly noty pojmenované jménem a tím si děti noty lépe zapamatovaly. Pro uvedení noty jsem vyprávěla krátký a jednoduchý příběh, pro lepší zapamatování jména. Při výkladu jsem často využívala tabuli, na které jsem znázorňovala noty, osnovu a houslový klíč. Pro zapamatování pojmů z hudební nauky jsem si tvořila názorné karty, které děti pojmenovávaly nebo jsem k tomu vytvořila hru např. že jsem karty poschovávala po třídě nebo karty třídily do různých skupin.

5.1.3 Zhodnocení využitých metod při mé praxi

Z mé praxe jsem si ověřila a vyzkoušela několik výukových metod. Na základě stanovených cílů a specifických požadavků při působení ve volném čase je převážně kladen důraz na využívání aktivizujících metod. Velký význam v zájmovém vzdělávání má i působení osobního příkladu pedagoga, metody cvičení, rozhovoru a metody

sociálního zpevnování (pozitivní motivace, kladné hodnocení). Další významný účel mají metody názorné, ve kterých může být v roli jak dítě, tak i pedagog.

V rámci působení v Domu dětí a mládeže jsem vyzorovala, že hlavní místo využívaných metod mají všechny slovní metody, přičemž volba se odvíjí od stanovených cílů a dispozic účastníků (např. vyprávění se více užívá u menších dětí, přednáška u mladistvých). Velmi je využíváný rozhovor jako příležitost k aktivitě účastníků. Rozhovor zastává i funkci rozvoje komunikace, čímž posiluje sociální vazby. Jako další využívané slovní metody jsou výklad, popis a vysvětlování, které doplňují názorné metody a praktické činnosti.

Velký důraz ve volném čase je kladen na dovednostně-praktické metody, kdy se propojí požadavky aktivity, pestrosti, zajímavosti atd. Tyto metody tvoří základ a podstatu všech aktivit volného času.

5.2 Empirické šetření prostřednictvím dotazníku

Pro výzkumnou část mé bakalářské práce jsem zvolila nejen svou praxi, ale vytvořila jsem i dotazník (viz. Příloha 3) pro vedoucí zájmových kroužků. Dotazník se skládal ze 14 otázek a vyplnilo ho 38 respondentů. V následujících kapitolách své šetření a jeho výsledky představím. Zaměřila jsem se na to, jaké jsou využívané výukové metody v zájmových kroužcích, zda lektori vnímají rozdíl mezi výukou a volným časem a jestli mají možnost dalšího vzdělávání v jejich oboru.

5.2.1 Průběh průzkumu

Šetření jsem prováděla formou elektronického dotazníku, kde jsem uvedla otázky otevřené i uzavřené. Zaměřila jsem se na respondenty jak z domů dětí a mládeže, tak i ze zájmových institucí, zejména společnost Kroužky a Rytmik.

Začátek dotazníku jsem věnovala otázkám, které byly informační a rozřazovací, do jaké kategorie respondent patří, tedy v jakém zařízení pracuje, jakým je pedagogickým pracovníkem, jaký kroužek vede a v jaké věkové skupině působí.

Dále jsem se zaměřila na plánování činnosti, jakým plánem se respondent řídí, zda zapojuje i děti do plánování. Protože to je důležitou součástí volného času, aby účastníci mohli zasahovat do plánů. Poté jsem přešla k volbě výukových metod, kterým kritériem se respondenti řídí při určení metod.

Hlavní otázkou a cílem mého dotazníku bylo, jaké výukové metody vedoucí zájmového vzdělávání využívají, zda metody vyhodnocují, a které metody považují za nejefektivnější.

Závěr dotazníku jsem věnovala otázkám rozdílu výuky a volného času, s tím spojenou demotivací žáků, zda jsou zachovány prvky volného času, ale zároveň se v rámci zájmového vzdělávání také účastníci něco naučí.

5.2.2 Výsledky průzkumu

Respondenti

V první části mého výzkumu jsem se zaměřila na specifikaci respondentů. Cítila jsem na skupinu pracovníků v Domech dětí a mládeže a na lektory pracující ve společnostech Kroužky a Rytmik. Respondentů z Domu dětí a mládeže bylo 28 a z organizací 10. Z toho 26 respondentů jako pedagogové volného času, 8 lektorů a 4 trenéři.

Věková skupina, kde respondenti působí

Pro plánování aktivit a výukových metod je potřeba znát věkové rozmezí účastníků kroužků. S tím souvisí pedagogicko-psychologická diagnostika daného věku, čímž určíme zdatnost věkové skupiny. Na základě toho uzpůsobíme činnosti úměrně věku dětí. Z mého dotazníku vyplývá, že vedoucí zájmových kroužků vedou většinou děti v mladším školním věku. Jedná se tedy 25 respondentů, dále pak 11 ve středním školním věku a 7 respondentů působí u dětí předškolního věku.

Zájmové kroužky a jejich náplň

Nejvíce odpovědí jsem získala ze zájmových kroužků jako jsou: dramatická výchova (3 respondenti), výtvarná výchova (8 respondentů), hudební výchova (6 respondentů), tělovýchovné zaměření (12 respondentů), programování – počítačové techniky

(4 respondenti), angličtina (5 respondentů). V následujících odstavcích budu specifikovat zaměření a cíle kroužků.

- Dramatická výchova

Tyto kroužky jsou převážně zaměřeny na divadlo a vychází se zde z přirozené dětské hry, kdy přejímají role pohádkových postav. Metody dramatické výchovy umožňují prozkoumat příběhy, vnímat je a prožívat všemi smysly, také je zde prostor pro vlastní podněty. Součástí kroužků bývá nácvik dýchání, mluvení, smíchu, pláče, zpívání a pohybu v prostoru. Děti se mohou seznamovat se základy herecké a loutkoherecké práce (technika řeči, rozbor role, veršů, písní, dialogů). Dále se účastníci mohou učit spolupráce, vzájemně poznávat, schopnosti soustředit se, dokončit práci nebo relaxovat. Aktivity kroužku jsou např. herecké etudy, dramatizace písní či divadelní vystoupení. (Kroužky, 2022)

Nabízené kroužky: Dramatická výchova, Muzikálový kroužek, Amatérské divadlo atd.

- Tělovýchovné zaměření

Činnosti zaměřené na pohyb jako jsou sportovní hry, turistika atd. umožňují účastníkům upevňovat poznatky získané při vyučování, čímž se nepřímo podporuje vztah k učení. Jedná se o využití znalostí z biologie, fyziky, přírodopisu, zeměpisu a další. Tělovýchovné a sportovní činnosti přispívají k prohlubování praktických vědomostí, pohybových a pracovních dovedností. Při organizaci soutěží a her si jedinci zvykají na tělesnou a duševní práci. Sportovní soutěžení napomáhá k fyzické a morální zdatnosti, posiluje osobní i kolektivní disciplínu, a tak vede k odpovědnosti za vlastní chování. Sport harmonicky rozvíjí estetické myšlení, smysl pro rytmus a pohybovou tvořivost. (Hájek, 2007)

Nabízené kroužky: Gymnastika, Hejblátka, Cvičeníčko, Taneční rej, Kondiční cvičení, Roztleskávačky, Fotbal, Badminton, Plavání, Aerobic, Stolní tenis atd.

- Přírodovědné zaměření

V těchto kroužcích se zaměřují lektori na poznávání přírody, zákonitosti a prostředí, ve kterém žijeme. Děti si mohou vyzkoušet různé laboratorní pokusy a zkoumají přírodní jevy. Aktivity jsou určeny pro účastníky, které baví fyzika, chemie a přírodověda. (Kroužky, 2022)

Nabízené kroužky: Věda je zábava, Vědecké pokusy atd.

- Hudební výchova

Hudební kroužky rozvíjí hudební sluch, správnou výslovnost, smysl pro rytmus a intonaci. Kroužky jsou se zaměřením na zpěv, kdy se účastníci učí nové písně a rozvíjí své schopnosti spojené s hudbou. Dále jsou nabízeny lekce hry na hudební nástroj. Účastníci se seznámí s hudebním nástrojem a získají základní hudební znalosti a dovednosti, jako je např. správný posed a různé techniky hraní. Učí se základní akordy a noty. Hudba působí na rozvoj emocí, zvyšuje schopnost soustředění a kreativitu.

Nabízené kroužky: Kytara, Ukulele, Flétna, Zpívánky atd.

- Výtvarná výchova

Jde zde o rozvoj estetiky a vnímání krásy. Kroužky mohou mít různé zaměření, a to jak výtvarné, tak i tvořivé, kdy se lektoři snaží vést děti k vlastním nápadům a rozvoji fantazie. Děti si vyzkouší různé výtvarné techniky a materiály. Je zde prostor a čas pro rozvoj tvořivosti.

Nabízené kroužky: Keramika, Šikovní tlapky, Holčičí klub atd.

- Počítačové techniky

Základem těchto činností je poznat základy informačních technologií, naučit se chápat jednotlivé počítačové komponenty, programy, funkce a tvorbu webových stránek. Děti mají možnost naučit se psát na klávesnici všemi deseti a také jak využívat efektivně informační technologie k trávení volného času. Dále pak např. střihání a úpravy videí či základy youtuberingu. A nedílnou součástí mohou být i psychohygienické techniky v rámci práce na počítači. (Kroužky, 2022)

Nabízené kroužky: Robotika Lego, Programování, Počítače atd.

- Angličtina

Součástí tohoto kroužku je rozvoj základů anglického jazyka, kde je prostor pro mnoho nejrůznějších zábavných aktivit k učení a prohlubování slovní zásoby. Děti mají také možnost prožívat uvolněnější atmosféru pro mluvený projev v angličtině.

Nabízené kroužky: Angličtina pro předškoláky, Anglické konverzace atd.

- Příprava na školu

Zde se děti připravují k zápisu do první třídy. Kroužek je určen dětem v předškolním věku. Děti během roku získávají nové vědomosti, rozšiřují si slovní zásobu, poznávají smysl učení, zdokonalují se v komunikaci s vrstevníky i dospělými. Pomocí her, názorných ukázek, obrázků, říkanek a vyprávění se učí novým poznatkům. Při samostatné práci si fixují správné návyky a rozvíjejí svoje nadání. Procvičují správnou výslovnost pomocí logopedických básniček, písniček, cvičí jemnou motoriku, připravují se na psaní a rozvíjí matematické myšlení. (DDM, 2021)

Nabízené kroužky: Předškoláček, Centrum předškolních dětí atd.

Hlavní plán pro tvorbu programu

Pro tvorbu programu a činností v jednotlivých hodinách je dobré se řídit plánem, který by měl být utvořen na začátku školního roku. V tomto plánu by měly být zapsané cíle, kterých chceme dosáhnout v daném roce, a kam budeme naši práci směřovat. Vedoucí zájmových kroužků se převážně při plánování činností řídí vlastním plánem (17 respondentů). Jen 11 respondentů se řídí školním vzdělávacím plánem a 10 vedoucích se řídí dle konkrétního plánu utvořeným vedením.

Zapojení dětí do plánování

Při plánování programu zájmového vzdělávání je důležité děti zapojovat do programu. Je to podstatná část, která je významnou komponentou volného času. Je potřeba si uvědomit základy pedagogiky volného času, a to dobrovolnost, zajímavost a pestrost aktivit. Z mého šetření vyplývá, že 30 respondentů zapojuje děti do plánování činností a pouze 8 respondentů děti nezapojuje.

Řídící kritérium pro volbu metod

Při tvorbě programu, tedy volba činnosti a metod, se můžeme řídit podle vlastních zkušeností nebo zvolit např. Bloomovu taxonomii (zhodnocení cílů a dovedností). Důležitým prvkem při volbě metod je řídicí kritérium, které ovlivňuje naši volbu. 28 respondentů se řídí na základě vlastních zkušeností, 10 vedoucích se řídí výsledky Bloomovy taxonomie.

Využívané výukové metody

V páté kapitole mé bakalářské práce popisují výukové metody a jejich rozdělení podle Maňáka a Švece (Maňák, Švec, 2003), proto jsem pro orientaci uvedla pár metod jako příklady v dotazníku. Dále tedy rozepíšu využívané výukové metody, které respondenti uvedli.

- Aktivizující metody

Přednostně jsou využívány aktivizující metody, jako jsou praktické činnosti, rozhovory, besedy, inscenační metody (dramatizace), práce s literaturou a dalšími informačními zdroji, řešení problémů apod. Pracují většinou ve skupině, individuálně nebo jako partneři. Metody jsou využívány formou, která odpovídá charakteru volnočasových aktivit, což je přitažlivost a zajímavost.

Konkrétní využívané metody: didaktické hry, inscenační a situační metody, heuristické metody

- Klasické metody

Nejčastěji používané metody ze skupiny klasických metod jsou vysvětlování a přesvědčování, kdy se využívají pro vysvětlování jevů, věcí, požadavků apod. Tyto slovní metody je vhodné využívat jako doplňující, aby se nesklouzlo k formě školního vyučování, tedy strohé přednášení na určité téma. Vhodné je využít problémové otázky či diskuse, a využít tak volnosti a funkcí, které nabízí volnočasové aktivity. Často se také přechází k metodě posuzování a hodnocení, kdy se účastníci činností mohou aktivně zapojovat.

Mezi klasické metody patří i metody názorně-demonstrační, přičemž respondenti uváděli, že využívají předvádění a pozorování. Vedoucí staví děti před řešení úkolů či situace, kdy jde o poskytnutí námětové konstrukce, která by měla obsahovat hlavní smysl a cíl činnosti. Účastníci poté hledají řešení a prochází několika formami různých metod. Jedinci se tak mohou aktivně podílet na myšlenkových mapách a následně plánovat činnosti.

Dále jsou využívány metody i dovednostně-praktické jako jsou např. laborování a napodobování. Výuka je zaměřena na posílení praktických aktivit dětí. Metody vedou ke kultivaci žákovy činnosti a osvojení tak psychomotorických a motorických dovedností.

- Komplexní výukové metody

Hlavní odlišností komplexních metod od klasických a aktivizujících metod je, že se zde jedná o složité metodické útvary, které předpokládají ucelenou kombinaci a propojení základních prvků didaktického systému, jako jsou metody, organizační formy, didaktické prostředky nebo životní situace. Jejich účinnost potvrdila praxe. (Maňák, Švec, 2003)

Několik respondentů uvádělo, že využívají komplexní metody, jako jsou např. individuální práce, brainstorming, projektová výuka, výuka dramatem, frontální výuka, skupinová práce a kooperativní učení.

Vyhodnocování využitých výukových metod

Pro efektivitu a zjištění správného využití výukových metod je důležité si průběžně vyhodnocovat, zda nám metody fungují, jestli pomocí zvolených metod dosahujeme stanovených výsledků, které jsme si předurčili. Z mého dotazníku vyplývá, že pouze 10 z 38 respondentů si vyhodnocuje svou činnost.

Efektivní výukové metody podle respondentů

Respondenti měli možnost v dotazníku zmínit své osvědčené výukové metody, jaké jsou nejefektivnější a které jim z jejich hodnocení vyplývají jako dostatečné pro zájmové vzdělávání. Nejvíce využívané metody podle dotazníku jsou aktivizující.

Problematika výuky a volného času

V zájmovém vzdělávání balancujeme mezi formální a neformální výukou. Ve 4. kapitole mé bakalářské práce zmiňuji problematiku výuky a volného času. Podle Kaplánek můžeme volný čas využít jako příležitost k učení (Kaplánek, 2017). 26 z 38 respondentů se zamýšlí nad tím, jak kombinovat výuku a prvky volného času.

Demotivace žáků

V dnešní době se setkáváme s velkou demotivací dětí pro jakékoli činnosti, proto jsem nechala v mém dotazníku otevřenou otázku pro vyjádření lektorů, zda tuto problematiku řeší a zda se snaží najít různé metody pro zaujetí a motivaci účastníků. Ukázalo se, že je to velkým faktorem, který ovlivňuje jejich plánování aktivit a volbu výukových metod.

Doplňující pedagogické vzdělávání

Pro efektivní zájmové vzdělávání je potřeba stále aktivní studium. V mém dotazníku jsem uvedla otázku, která se zaměřuje na to, zda je pedagogům zájmového vzdělávání poskytováno další vzdělávání. Respondenti uvádějí, že mají nabídky různých kurzů, workshopů, prostoru k seznamování s novými metodami a práce na osobním seberozvoji.

5.2.3 Závěr průzkumu

Hlavní otázkou a zaměřením dotazníku bylo plánování činnosti, jakým programem se vedoucí zájmových kroužků řídí, zda zapojují i děti do plánování. To pokládáme jako důležitou součást volného času. Ukázalo se, že respondenti se při plánování řídí vlastním programem a snaží se děti zapojovat. Jejich hlavním kritériem pro volbu výukových metod jsou vlastní zkušenosti. Nejvíce využívané metody, a podle respondentů nejefektivnější, jsou aktivizující metody, kdy se děti mohou účinně podílet na různých činnostech.

Závěr dotazníku jsem věnovala otázkám rozdílu výuky, volného času a s tím spojenou demotivací žáků. Výsledkem mého šetření je, že vedoucí se často setkávají s demotivací žáků, ale jedná se spíše o přehlcení technologiemi a zvýšenou pohodlnost, lenost. U vedoucích zájmových útvarů je potřeba se důsledně zaměřit na zvýšení motivace dětí a na přehodnocení stanovených cílů. V poslední otázce se tedy zabývám vzděláváním vedoucích.

Zejména celoživotní vzdělávání pedagogů je důležitou součástí pedagogického působení. Podle publikace Děti, mládež a volný čas od B. Hofbauera má na zájmy dětí vliv rodina, škola, média i prostředí, ve kterém žijí. Lidská společnost se mění a máme stále větší možnosti reagovat na generační i individuální zájmy účastníků, a to vede k uplatnění nových přístupů a netradičního pojetí obsahu či vytvoření nových institucí, které reagují na potřeby mladistvých. R. Čapek uvádí v knize Moderní didaktika, pedagog má vliv na náplň volného času u dětí a měl by mít dostatečný přehled o možnostech výukových metod. Především pak u volnočasových aktivit je lze transformovat dle vlastní potřeby.

Mým šetřením jsem chtěla zdůraznit pozitivní vliv využití výukových metod v zájmovém vzdělávání. Měly by se vytvářet další kurzy a výzkumy pro vzdělávání pedagogů v rámci výukových metod, protože se naše společnost stále vyvíjí, a to směřuje k využití nových inovativních metod.

Závěr

V této práci jsem se snažila vymezit specifika zájmového vzdělávání, v němž se propojuje volný čas a výuka. Představila jsem pedagogiku volného času a zařízení, ve kterých probíhají zájmové činnosti a jejich druhy. Také jsem se zaměřila na určitá specifika pedagoga volného času. Pro volbu činnosti a následné správné užití výukových metod je důležité vytvořit vhodné podmínky, které zmiňuji v mé teoretické části. Jedná se o personální – vzdělaný vychovatel s empatií, chutí pracovat, funkcí rádce, konzultanta, řešení materiálních podmínek – vhodné prostředí pro volnočasové aktivity, řídicí a kontrolní podmínky – plánování činností, vedení dokumentace, hodnocení.

Zjistila jsem, co vše je spojené s vytvářením programu a následnou volbou výukových metod. Z odborné literatury a získaných informací jsem zaznamenala, že vymezení metod ve volném čase vychází z obecně platných pedagogických a psychologických poznatků. Výuka mimo školu má své specifické zvláštnosti a tím i cíle, obsah a metody. Vymezení cílů a obsahu činností má prioritní význam pro určení metod.

V praktické části jsem se zaměřila na to, jaké výukové metody jsou využívány v zájmových kroužcích a zda lze propojit specifika volného času a výuky. Popsala jsem vlastní zkušenost s vedením zájmových kroužků, průběh a využití výukových metod. Vymezila jsem několik výukových metod, které jsou využitelné v hudebním a výtvarném kroužku. Dále jsem pro své empirické šetření zvolila dotazník, ze kterého vyplývá, že někteří lektori se snaží o využití funkcí výukových metod a následnou aplikaci v zájmových činnostech. Dále jsem také zjistila poznatek, že pouze některé zájmové kroužky lze pojmut formou výuky. V některých jde spíše jen o zábavnou a relaxační funkci.

Z mých výsledků šetření vyplývá, že programy a cíle zájmových kroužků bychom měli více specifikovat. Měli bychom se snažit o systematické propojování zájmové činnosti se vzděláváním. Přispějeme tak ke smysluplnému využití volného času, uspokojení i rozvoji zájmů u dětí a dospívajících. Jedinci budou mít zájem o celoživotní vzdělávání, které je důležité k rozvoji vlastní osobnosti, ale i celé společnosti. Výuka ve volném čase tedy přímo i nepřímo přináší společnosti ekonomické, materiální a další hodnoty. Dosavadní a současný vývoj umožňuje předpokládat, že celoevropský kontext bude více využívat zkušenosti a reagovat na globalizaci a její důsledky pro život člověka ve společnosti. Aktivita dětí a mladistvých jsou významným činitelem příštího pozitivního vývoje.

Seznam použitých informačních zdrojů

- BAČVÁŘOVÁ, Ivana. *Výtvarná dramatika v pedagogické praxi: Netradiční činnosti pro předškolní a školní věk*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0906-5.
- ČAPEK, R. *Moderní didaktika: Lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-3450-7
- HÁJEK, Bedřich. *Nástin metodiky vedení zájmové činnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 2007. Texty pro distanční vzdělávání. ISBN 978-80-7290-265-1.
- HÁJEK, Bedřich. *Děti, vedoucí, volný čas*. Praha: Česko, 2004. ISBN 80-86784-06-1.
- HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogika volného času*. 2., přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2010. ISBN 978-80-7290-471-6.
- HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál (vydavatelství), 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: trendy pedagogiky volného času*. Vyd. 2., aktualiz. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0030-7.
- HEŘMANOVÁ, Jana a Milan MACEK. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. Vyd. 2., aktualiz. a rozš. Praha: Česko., 2009. ISBN 978-80-86784-77-9.
- KAPLÁNEK, Michal. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1250-8.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Emília. *Pedagogika volného času. Výchova v čase mimo vyučování v pedagogické teorii a v praxi*. Bratislava: Vydavateľstve UK, 2004. ISBN 80-223-1930-9.
- MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.
- MUSIL, Roman. *Pedagogika pro střední pedagogické školy*. Praha: Informatorium, 2014. ISBN 978-80-7333-107-8.
- PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-295-5.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4., aktualizované vyd. Praha: Portál (vydavatelství), 2003. ISBN 80-7178-772-8.

SEDLMEIER, Aleš. *S flétnou a zvířátky do hudební pohádky*. Muzikservis, 2011. ISBN 978-80-8623-316-1.

SITNÁ, Dagmar. *Metody aktivního vyučování: spolupráce žáků ve skupinách*. Praha: Portál (vydavatelství), 2009. ISBN 978-80-7367-246-1.

STODŮLKOVÁ, Eva a Eliška ZAPLETALOVÁ. *Pedagogika pro střední školy*. Beroun: Machart, 2011. ISBN 978-80-87517-22-2.

ZORMANOVÁ, Lucie. *Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod*. Praha: Grada, 2012. Pedagogika. ISBN 978-80-247-4100-0.

Internetové zdroje

Kroužky: Hra na flétnu: Naše kroužky. *Kroužky* [online]. Praha, 2021 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.krouzky.cz/nase-krouzky/hra-na-flétnu?chosenRegion=&chosenKrouzek=&chosenSkola=&chosenSkupina=7>

Dům dětí a mládeže Domino Domažlice [online]. Domažlice: Galileo Corporation, 2022 [cit. 2022-06-28]. Dostupné z: <https://www.ddmdomazlice.cz/>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Školská zařízení pro zájmové vzdělání 3: Soubor metodických textů k činnosti středisek pro volný čas dětí a mládeže, školních klubů a školních družin. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha, 2022 [cit. 2022-07-19]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/mladez/zajmove-vzdelavani-1>

Přílohy

- Příloha 1 – Ukázka plánů na kroužek Barvička

Plán na školní rok – kroužek Barvička

- Výchovně vzdělávací cíl:
 - naučit se základní znalosti a řemeslné dovednosti v oboru
 - rozvoj citu pro materiál
 - rozvoj tvořivosti, představivosti, fantazie
 - podporovat kladný vztah k výtvarnému umění
- Obsah činnosti:
 - kresba (tužka, uhel, pastelky, pastely, rudka, tuš)
 - malba (akvarel, tempera)
 - grafika (frotáž, monotyp)
 - práce s papírem (stříhání, lepení)
 - prostorové vytváření (práce s keramickou hmotou)
- Očekávané výstupy:
 - žák zvládne základní techniky kresby a umí správně použít nástroje
 - žák bude umět základní techniky malby – práce se štětcem, míchání barev
 - žák zvládne jednoduché grafické techniky
 - žák bude umět pracovat se základními pomůckami
 - žák zvládne základní postupy při modelování z hlíny
- Výukové metody:
 - klasické (vysvětlování, předvádění a pozorování, napodobování, instruktáž, práce s obrazem)
 - aktivizující (rozhovor, hra, experiment, řešení problému)
- Klíčové kompetence:
 - žák získá kompetence k řešení problémů, pracovní a komunikativní
 - naučí se základům tvorby a umí získané poznatky využít
 - umí samostatně a tvořivě přemýšlet, pracovat
 - zvládne zorganizovat postup práce a práci dokončit
 - dokáže spolupracovat s ostatními
 - získá pozitivní vztah k umění a řemeslu

Příprava hodiny na kroužek Barvička

Téma: Čerti

Cíl: výroba čerta

Motivace: loutka Lucifera – dramatizace čerta

Pomůcky: červená tempera, černá fixa, čtvrtky, barevné papíry, šablony, lepidla, nůžky

Organizace: ve třídě, u stolu

Výukové metody: dramatizace, vysvětlování, předvádění, rozhovor

Postup: S dětmi jsme se nejprve přivítali, připomenuli si, že brzy budou chodit čerti. Pro děti bylo připravené překvapení, kdy přišel Lucifer a postěžoval si, že má málo čertů a potřeboval by nějaké pomocníky. S dětmi jsme mu slíbili, že mu pár čertů vyrobíme. Vysvětlila jsem postup a děti se do práce s chutí pustily. Nejprve obkreslily hlavu a nabarvily červenou temperou obličej. Dali jsme uschnout výkresy a děti obkreslovaly na barevné papíry tělo, nos, rohy a oči. Poté děti vše vystříhly a nalepily. Ve volné chvíli si děti mohly vybarvovat omalovánky s tematikou čerta.

Zhodnocení: Motivace dramatizací měla velký úspěch, děti pracovaly s radostí. Využitá metoda vysvětlování a předvádění výroby dané práce fungovala. Děti byly aktivní a cíl hodiny jsme splnili.

- Příloha 2 – Ukázka plánu na kroužek Flétny

Příprava hodiny na Flétnu

Téma: Nová nota Davídek

Cíl: Seznámení s novou notou, kde leží na notové osnově a hmat pro notu d2

Motivace: Příběh o Davídkovi a ukázka písně s notou d2

Pomůcky: flétna, notový sešit, pracovní listy

Organizace: ve třídě, u stolu či ve stoje se stojanem na noty

Výukové metody: vyprávění, vysvětlování, předvádění, rozhovor, didaktické hry

Postup: S dětmi se přivítáme, vyplním docházku. Poté přejdu k příběhu o Davidkovi, k tomu se váže píseň s notou d2, zahraji ji na flétnu. Poté přejdu k ukázkám na tabuli,

kde znázorním na notové osnově, kde nota leží a jaký hmat je pro ni určený na flétně. Zopakujeme další noty, které jsme se už naučili. Zapojím didaktickou hru s kartičkami na koberci. Rozdám pracovní listy a postupně s každým žákem přejdeme ke hře na flétnu a domácím úkolům, ostatní děti vypracovávají zadané úkoly. Na závěr si vše zopakujeme, procvičíme ukázkové karty s notami a uzavřeme lekci.

Zhodnocení: Příběh o Davídkovi děti velmi zaujal, didaktická hra s kartičkami upoutala pozornost a děti byly více aktivní. Pro zapamatování not je dobré pracovat s barvami.

- Příloha 3 - Dotazník

Výukové metody v zájmových kroužcích

1. Ve kterém zařízení pracujete?*

Vyberte jednu odpověď

- Dům dětí a mládeže
- Organizace

- Jiná...

2. Mezi které pedagogické pracovníky patříte?*

Vyberte jednu nebo více odpovědí

učitel

pedagog volného času

trenér

specialista v zájmové činnosti

Jiná...

3. Který kroužek vedete?*

Napište jedno nebo více slov...

4. Ve které věkové skupině působíte?*

Vyberte jednu nebo více odpovědí

Předškolní věk

Mladší školní věk

Střední školní věk

Jiná...

5. Kterým plánem se řídíte při tvorbě programu?*

Vyberte jednu nebo více odpovědí

ŠVP - školní vzdělávací plán

konkrétní plán pro daný kroužek utvořený vedením

Vlastní plán

Jiná...

6. Zapojujete do plánování a přípravy na hodiny i děti?*

Zájmové činnosti ve volném čase bychom měli propojit se zájmem a aktivitou dětí.

Ano

Ne

7. Kterým kritériem se řídíte při volbě výukové metody pro činnosti?*

Co ovlivňuje Vaši volbu?

Na základě vlastních zkušeností

Bloomova taxonomie (zhodnocení cílů a dovedností)

Další...vypište

8. Které konkrétní výukové metody využíváte?*

Př. Klasické - výklad, experiment, laborování Aktivizující - diskuze, řešení problémů, didaktické hry Komplexní výukové metody - individuální práce, brainstorming, projekty, výuka dramatem

Napište jedno nebo více slov...

9. Vyhodnocujete využití výukové metody a jejich výsledky?*

Pokud ano, zdůvodněte, jakým způsobem.

NE

Ano (Kterým způsobem?)

10. Které výukové metody jsou podle Vás nejefektivnější?*

Výukové metody, u kterých dosahujete stanovených cílů.

Napište jedno nebo více slov...

11. Zamýšlíte se při plánování metod, jak kombinovat výuku a volný čas?*

Jak zachovat v činnostech dobrovolnost a samostatný výběr dětí

Ano

Ne

Poznámky...

12. Narážíte na demotivaci žáků v zájmových kroužcích?*

Zda je rozpor mezi povinnou výukou ve škole a v zájmové činnosti už nechtějí pracovat.

Napište jedno nebo více slov...

13. Museli jste někdy kvůli význačným komplikacím změnit své naplánované výukové metody?*

Zda jste měli někdy problém s finančními prostředky či nepříznivé podmínky pro naplánované aktivity. Pokud ano, které problémy?

Ne

Ano (Kvůli nedostatkům...)

14. Je Vám poskytováno další pedagogické vzdělávání? (kurzy, seznámení s novými metodami)*

Pokud ano, napište, které konkrétní vzdělání. A které informace pro Vás byly přínosné....